

TÜRK KÜLTÜR COĞRAFYASINDA OĞUZ KAĞAN DESTANI

OGUZ KHAN EPIC IN TURKISH CULTURAL GEOGRAPHY

Doç.Dr. Murat TANRIKULU

Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi. Coğrafya Bölümü, Çankırı/Türkiye

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1074>

Reference : Tanrikulu, M. (2018). "Türk Kültür Coğrafyasında Oğuz Kağan Destanı", *International Social Sciences Studies Journal*, 4(27): 5910-5929

ÖZ

Türk ulusunun binlerce yılı bulan uzun, renkli ve hareketli geçmişi, köklü bir destan geleneğine sahip olmasını sağlamıştır. Bu geleneğin en önemli ürünlerinden biri Oğuz Kağan Destanı'dır. Oğuz Kagan Destanı'nın Milattan önceki yüzyıllara ait olduğu kesin olarak bilinmekle birlikte hangi yüzyıla ait olduğu konusu belirsizliğini korumaktadır. Oğuz Kagan Destanı'nın biri Uygurca, diğeri de Farsça olmak üzere, iki farklı yazılı nüshası vardır. Uygurca Destan, Milattan sonra XIV. yüzyılda Uygur alfabesiyle yazıya geçirilmiştir. Bu nüsha manzum ve ünik (tek, eşi olmayan)'tir. Nüsha Paris Bibliotheque National'de muhafaza edilmektedir. Nüshanın baş ve son bölümleri eksiktir. Farsça destan, Reşid-üd Dîn tarafından kaleme alınmıştır.¹ Oğuz Kagan Destanı'nın Uygur Türkçesiyle yazılmış nüshası üzerindeki ilk çalışmalar Wilhelm Radloff'un ondokuzuncu yüzyılın ortalarındaki araştırmalarıyla başlamıştır.² Radloff, 1864'den sonra Orta Asya'da Türkler arasında yaşamıştır. 1890 yılında Oğuz Kagan Destanı'nı tıpkıbasım olarak basmış, 1891 yılında bunun Almanca tercümesini yapmıştır. Aynı konuda Almanların çalışması Alman Türkolog Bang ile başlar. Bang tarafından "Oğuznâme" 1935'te Almanca olarak yayımlandı. Atatürk'ün girişimleriyle aynı yıl Türkiye'ye davet edilen Bang, 33 yaşında iken İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne profesör olarak tayin edildi. Bundan bir sene sonra da Almanca yayının Türkçe çevirisi yapıldı. Bu çalışmada 1936 yılında ilk, 1970 yılında da tekrar basımı yapılan Bang W. ve Rahmeti G. R.'nin Oğuz Kağan Destanı temel alınmıştır.³ Ulusların tarih sahnesine çıkışı, ilk yurtları, diğer uluslarla savaşları, zaferleri, yenilgileri, doğal felaketler (kuraklık, kıtlık, deprem, sel, yangın, salgın hastalıklar), beşeri felaketler (isyanlar, istilalar, devletin bölünmesi ve parçalanması sonucu egemen olan kaos ve anarşi ortamı, törenin uygulanamayışı, göç vb.), birliği sağlayan kağanın savaşta, pusuda ya da hastalık sonucu aniden ölmesi gibi durumlarda yaşanan duygu yoğunluğunun sözlü ve/veya yazılı olarak dile getirildiği eserlerin başlıcaları kronikler ve destanlardır. Yaşanan acılar ve sevinçler ulus üzerinde binlerce yıl süren derin izler ve unutulmayan çok değişik hatıralar bırakır. Bu iz ve hatıralar ozanlar tarafından derlenir ve destanlaştırılır. Anlatımlar olağanüstülük ve abartı içerebilir. Bununla birlikte destanlar gerçek bir olayın etrafında şekillenirler ve kültürel değer taşırlar. Bu anlamda yeni kültürel coğrafyanın araştırdığı konular arasında yer alır. Olaylar tarihsel bir yöntem ve yaklaşımla ele alınmış ve açıklamalarda hermeneutik (yorumsal)'ten yararlanılmıştır.

Anahtar kelimeler: Destan, Oğuz Kağan, Mo-tun, Alper Tonga, Hz. Zülkarneyn

ABSTRACT

The long, colorful and moving past of the Turkish nation, which has lived for thousands of years, has enabled it to have a deep-rooted epic tradition. One of the most important products of this tradition is Oğuz Khan Epic. Although it is known for certain that the Oğuz Kagan Epic belongs to the centuries before Jesus, it remains unclear which century it belongs to. Oğuz Kagan's epic has two different written copies, one in Uyghurca and the other in Persian. The epic Uyghur is written in Uyghur alphabet in the 14th century. This copy is verse and unik (single, non-unique). The copy is stored at Paris Bibliotheque National. The beginning and the end parts of the copy are incomplete. Persian Epic is written by Reşid-üd Dîn.⁴ The first work on the Uyghur Oğuz Khan Epic was done by Wilhelm

¹Reşid-üd Dîn Fazlullah, XIV. asırda yaşamış, Câmî-üt Tevârih isimli üç ciltlik bir "Dünya Tarihi" kaleme almıştır. İlhanlı Devleti'nde vezirlik de yapan Reşid-üd Dîn, bu dönemin önemli simalarındandır. Kendisini çekemeyenlerin gayretleri sonucu 1318'de katledilmiştir. Reşid-üd Dîn bir İlhanlı devri aydınıdır. Türklerle ait olan son derecede renkli olan Oğuz Kağan Destanı'nın Moğolların bir destanı olduğunu ileri sürmüştür.

²Vasili Vasilyevič Radlof veya Wilhelm Radloff (1837-1918), Türk dünyasını değişik yönleriyle araştıran, onları gün ışığına çıkararak Türkoloji tarihinde yeni bir devir açan ve 81 yıllık uzun ömrünün 60 yılını bu çalışmalara adanmış Alman asıllı bir Rus Türkologudur.

³ bkz. Bang, W., Rahmeti, G. R. *Oğuz Kağan Destanı*. Milli Eğitim Basımevi. İstanbul, 1970.

⁴Reşid-üd Dîn Fazlullah, lived in the XIV. centuries and wrote a three-volume "world history" called Cami-ut Tevarih. Reşid-üd Dîn, which was also a ministry in İlhanlı State, is one of the important figures of this period. He was murdered in 1318 as a result of the work of the envoys. Reşid-

Radloff in the mid-nineteenth century.⁵ Radloff lived among the Turks in Central Asia after 1864. In 1890, he published his epics just like the edition, and in 1891 he translated them in German. The German Study of the same subject begins with the German Turkologist Bang. "Oguzname" by Bang was published in German in 1935. He was invited to go to Turkey for the same year as Atatürk's attempts. When he was 33 years old, he was appointed professor at Istanbul University Faculty of Letters. A year later, the German translation of the publication was made in Turkish. In this study, the first published in 1936, in 1970 again in the Bang W. and G.R. Rahmeti's based on Oguz Khan Epic. The history of nations, their first homes, wars with other nations, victories, defeats, natural disasters (drought, famine, earthquake, flood, fire, epidemic diseases), human catastrophes (riots, invasions, chaos and anarchy that prevailed as a result of the division and fragmentation of the state, the inability to apply the law, migration, etc.) and the sudden death of Khan in war, ambush, or illness causes intense emotion and deep sadness in the nation. In such cases, the first of the works where the intensity of emotion is expressed verbally and/or in writing are chronicles and epic. The pain and joy experienced leaves many different memories of the profound effects that have lasted thousands of years on the nation and in its memory. These effects and memories are compiled and epic by the poets. In narratives, there is usually extraordinary and exaggerated. However, the epics are shaped around a real event and are of cultural value. In this respect, the new cultural geography is one of the topics investigated. Events were dealt with in a historical way and hermeneutic (interpretive) was used.

Key words: Epic, Oguz Khan, Mo-tun, Alper Tonga, Dhu'l-qarnayn

1. GİRİŞ

Destanlar, ırk ve etnonimler, kültürel bir değer taşıyor ve eskiye oranla coğrafyanın ve özellikle onun bir dalı olan yeni kültürel coğrafyanın diğer disiplinlerle birlikte yoğun şekilde ilgilendiği alanlardan biridir. Irk ve milliyetçiliğin bilimsel metotlarla ortaya konmasında kültürel coğrafyanın müdahil olduğu sosyolojik, etnolojik, tarihi ve antropolojik araştırmaların tekâmül ettiği ve istenilen başarı seviyesini yakaladığı görülmüştür. Zira bir ulus, bir destan ve bu destana yaşam verme çabasındaki bu çalışmada görülmüştür ki tarihte birbirinden bağımsızmış gibi görünen olaylar zincirleme bir neden sonuç ilişkisiyle birbirine bağlıdır. Bu bağı kolaylıkla görmemize engel ise zamanın ve mekanın farklılaşması, veri ve disiplinler arası çalışma yetersizliğidir. Burada bunlar aşılına çalışılmış, farklı kaynaklardan Türk kültür coğrafyası ve tarihine ait verilerin ışığında destana yaklaşılmış ve bir bütün olarak ele alınmıştır. Bu anlamda Oğuz Kağan Destanı'nın coğrafi analizinde, kültürel coğrafi yaklaşım sergilemek önemlidir. Bunun için destan ve mekan ilişkisine değinilecek, "Belirli bir yerde egemen olan kültürel izler nelerdir? Kimler ve neler bu izleri temsil etmektedir? Diğer bir ifadeyle bu mekan her halükarda kimin mekânıdır (Anderson, 2009: 1-100)?" gibi sorular soracak ve bu sorular, somut deliller ve tezlerle yanıtlanmaya çalışılacaktır (Tanrıku, 2014: 125-155). Burada sunulan delil ve tezler, Oğuz Kağan Destanı'nı konu alan önceki çalışmalardan sözü edilen anlamda farklıdır ve yer yer önceki çalışmalarda ileri sürülen tezlere de cevap oluşturmaktadır.

2. OĞUZ KAĞAN KİMDİR?

Oğuz Kağan kimdir sorusuna cevap aramadan önce Türklerin şeceresine diğer bir ifadeyle soy kütüğüne bakmak ve Türk kimdir sorusunu cevaplamak gerekmektedir. Bu konuda yazılmış birçok eser bulunmakla birlikte bunların en kayda değeri hiç şüphesiz Ebul Gazi Bahadır Han'ın 1660'ta Çağatay Türkçesi ile kaleme aldığı Şecere-i Terakime (Türklerin Soy Kütüğü)'dir. Şecere-i Terakime için Ebulgazi, Reşidüddin'den faydalandığı gibi, bilhassa canlı Türkmen rivayetlerini de toplamıştır. Bu bakımdan bu Oğuzname müstesna bir yer işgal eder. Bu arada Dede Korkut'un Türkmen rivayetlerinin bazı parçaları da Şecere-i Terakime'ye ayrı bir değer katar. Ebulgazi, eserinde Türkçeyi kullandığını belirtir ve; "*Hep bilin ki, bizden önce Türkçe tarih söyleyenler Arapça lügatleri katmışlardır ve Farsçayı da katmışlardır ve Türkçeyi de seci kılmışlardır. Kendilerinin hünerlerini ve üstadlıklarını halka malûm kılmak için. Biz bunların hiç birisini yapınadık. Onun için ki: Bu kitabın okuyucusu ve dinleyicisi elbette Türk olacaktır. Tabii Türklere Türkane söylemek gerek. Ta ki, onların hepsi anlasınlar. Bizim söylediğimiz sözü bilmeseler, ondan ne çıkar? Eğer onların içlerinde bir veya iki okuyan akıllı insan olsa, o bilse, bilmeyen çokluğun hangi birine söyleyip bildirir? O halde öyle söylemek gerek ki iyi ve kötü hepsi bilip, gönüllerine makul olsun* (Ebulgazi, 1974: 13-19)." Dedikten sonra Hz. Adem'in yaratılışını, peygamberliğini ve Hz. Nuh'a kadar olan hanlık silsilesini anlatır. Hz. Nuh, eserde şöyle anlatılmaktadır: "*...Nuh Peygamber, babasının yerine oturdu. Tanrı Taala, ikiyüzelli yaşına gelince peygamberlik verdi. Yediyüz yıl halkı doğru yola çağırdı. Erkek ve kadından seksen kişi iman getirdiler. Yediyüz yıl içinde seksenden fazla / insanın iman getirmemesine kızıp halka beddua kıldı. Cebrail geldi ve dedi ki: Tanrı Taala senin duanı kabul kıldı, filan vakitte halkı suya gark kılacak, sen gemi yap, deyip, gemiyi nasıl yapacağını gösterdi. Yerden su çıktı, gökten yağmur yağdı, yeryüzündeki canlıların hepsi gark oldu. Nuh Peygamber, üç oğlu ve iman getiren seksen kişi ile gemiye bindi. Bir nice aydan sonra yer; Tanrı Taala'nın emri ile, suyu kendisine çekti. Gemi*

üd Din is an illuminator of the era of İlhanlı. Oguz Khan Epic, which is highly colorful belonging to the Turks, claimed that the Mongols were an epic.

⁵ Vasilyevich Radlof or Wilhelm Radloff (1837-1918) is a German-born Russian turkologist who investigates the Turkish world in different ways, opens a new era in Turkish history and devoted 60 years of his 81 years of long life to these studies.

Musul denilen şehrin çok yakınında Cudi denilen dağdan çıktı. Gemiden çıkan insanların hepsi hasta oldular. Nuh Peygamber, üç oğlu ve üç gelini ile, iyileştiler. Onlardan başka insanların hepsi öldüler. Ondan sonra Nuh Peygamber üç oğlunun her birini bir yere gönderdi. Ham adlı oğlunu Hindistan ülkesine gönderdi, Sam adlı oğlunu İran memleketine gönderdi ve Yafes adlı oğlunu Kuzey Kutbu tarafına gönderdi. Ve üçüne de dedi ki: İnsan oğullarından siz üçünüzden başka kimse kalmadı. Şimdi üçünüz üç yurtta durun. Ne zaman çocuk çocuğunuz çoğalırsa, o yerleri yurt kılıp oturun, dedi. Yafes'e bazıları peygamber idi demişlerdir ve bazıları peygamber değil demişlerdir. Yafes babasının emri ile Cudi dağından gidip İtil ve Yayık suyunun yakasına vardı. İkiyüze yil orada durdu, sonra vefat etti. Sekiz oğlu var idi. Çocukları pek çok olmuştu. Çocuklarının adları şunlardır : Türk, Hazar, Saklap, Rus, Ming, Çin, Kimeri, / Tarih. Yafes, öleceği sırada büyük oğlu Türk'ü yerine oturtup diğer çocuklarına dedi ki: Türk'ü kendinize padişah bilip, onun sözünden çıkmayın, dedi. Türk'e Yafes oğlu diye lakap taktılar. Çok edepli ve akıllı insan idi. Babasından sonra bir çok yerleri gezdi ve gördü. Sonra bir yeri beğenip orada oturdu. Bugün o yere Isig Köl derler. Çadır evi (otağı) o çıkardı. Türklerin içindeki bazı adetler var, ondan kaldı (Ebulgazi, 1974: 13-19). Eser devamında Türk'ün sırasıyla kağan olan ve tahta geçen oğullarını anlatır ve Oğuz Kağan'ın müşrik olan babası Kara Kağan'a kadar silsilei yoldan gelerek Türklerin şeceresini açıklamış olur. Ardından Oğuz Kağan'ın doğumu, mucizevi özellikleri ve ileride başka kaynaklara atıfla değinileceği üzere babası Kara Kağan ile giriştiği mücadelesiyle devam eder.

Ebulgazi'den, Türklerin Oğuz'a kadar olan soy kütüğünü naklettiğimiz bu bilgilerden, Oğuz Kağan'ın yalnızca bir destan kahramanı olmadığı ve gerçekten tarihte yaşamış bir şahsiyet olduğu sonucuna ulaşırız. Ancak kadim Türk tarihinde ve kültürel alt yapısında derin izleri olan Oğuz'un kim olduğu konusunda tartışmalar bugün de devam etmektedir. Oğuz'un kim olduğu sorusuna şimdiye kadar pek çok bilim insanı yanıt bulmaya çalışmıştır. Bu çalışmada esas alınan W. Bang ve G. R. Rahmeti'nin 1936 yılı çalışması ve aynı çalışmanın 1970 yılında MEB matbaasında 'Devlet Kitapları' serisinde basılanında olduğu gibi ve bazılarına göre; Büyük Hun Yabgusu Mo-tun (Mete), bazılarına göre yazıldığı dönem ve akın alanları dikkate alındığında İskit/Saka Başbuğu Alper Tonga, bir kısmına göre de; Türk ulusuna gönderilmiş olan Zülkarneyn peygamberdir.⁶ Aslında her üç iddiada bulunanların da kendileri açısından haklı tarafları vardır. Bunlara kısaca değinmek, destanın kültürel coğrafi çözümlemesinde doğru yönelimler sağlayacaktır.

Oğuz Kağan, Mete Han (Mo-tun)'dır. Zira; tarihte şimdilik bilinen en eski devletimiz, Hunlar tarafından kurulmuştur. Türk tarihinin en kudretli ve meşhur hükümdarlarından birisi, bu Hun Devletini zirveye çıkararak ve kendinden sonra gelecek olan Türk sülalelerinin kurduğu devletlerin temelini atan Mo-tun Yabgu'dur (M.Ö. 209-174). Mo-tun'un babası Tuman (belki Tümen?), kendinden sonra onu hükümdarlık için varis göstermeyerek, kardeşini yerine geçirmek istemiş, o da emrindeki bir tümen kuvvet ile harekete geçerek, babasını bir süre avında öldürmüş ve devletin başına geçmiştir (M.Ö. 209). Devlet teşkilatını yeniden düzenleyen Mo-tun, Tung-huların kendisinden devamlı toprak istemeleri üzerine, onları büyük bir bozguna uğratmış, M.Ö. 203 yılında da Yüe-çileri mağlup etmiştir. Bilindiği gibi Çin belgeleri Mo-tun'un hayatını çok renkli bir şekilde anlatmaktadır. Çin kaynaklarındaki bu hikayeler, Türklere ait ilk destani malzemelerdendir. Mo-tun, Asya'da siyasi hakimiyetini sağladıktan sonra Çin topraklarına doğru akınlara başlamış, Çin Seddi'ni kolayca aştığı gibi, hatta Çin imparatoru Kao-ti'yi (M.Ö. 206-195) sıkıştırmış (M.Ö. 201), imparator yıllık vergi vermek suretiyle onun elinden kurtulabilmiştir. Mo-tun Yabgu, M.Ö. 174 tarihinde öldüğü zaman, Orta Asya'da Türk birliğini gerçekleştirdikten başka, birçok yabancı kavmi de kendi hükümlerine altına almıştı. O, "Tengri-kut" idi ve gücünün kaynağı Tanrı'dan geliyordu. Devletin sınırları doğuda Kore'ye, batıda Aral Gölü'ne, kuzeyde Yenisey'in yukarı mecralarına, güneyde de Hindistan'ın kuzeyine kadar ulaşmış bulunuyordu (Gömeç, 2004: 123-137). Ayrıca Claude Cahen ise Hunlar hakkında şunları söylemektedir; "Tarihin tanıdığı ilk Türklerin, bu adı taşımamakla beraber, Hunlar olduğu hemen hemen kesindir. Çin kayıtlarında M.Ö III. yüzyılda onların sözünün edildiğini görüyoruz. Hunlar bir göçler dizisi sonunda M.S V. yüzyılda Avrupa'nın göbeğinde Attila İmparatorluğu'nu kurmuşlardır. Hun Başbuğu Attila, papayı sıkıştırarak denli Apenin Yarımadası'nda ilerlemiş ve tüm Avrupa'ya korku salmıştı. Türkler hem Doğu'daki Çin kaynaklarına, hem de Batı'daki Bizans kaynaklarına göre, Türk adı altında M.S VI. yüzyılda, bugün Moğolistan olarak bilinen bölgede ortaya çıkmışlardır. Kısa sürede buradan güneye ve batıya doğru çok geniş alanlara yayılmışlardır (Cahen, 1984: 21).

Oğuz Kağan, Alp Er Tonga (Tunga Er)'dır. Zira; Türklerin tarihi devirlerde Ön Asya'ya doğru yayılmaları Sakaların fütuhatıyla başlar. Sakalar, Asur kitabetlerinde ismi Gogu yahut Gog diye yazılan

⁶Kuran'da kıssası anlatılan Hz. Zülkarneyn'in peygamber mi yoksa Allah dostu bir evliya mı olduğu konusunda tartışmalar yüzlerce yıldır devam eden bir durumdur. Peygamber olmadığını iddia edenlerin bu iddialarını kanıtlayıcı delilleri olmadığı gibi peygamber olduğunu iddia edenlerin en önemli delili Kuran'dır ve peygamber olma olasılığı daha yüksektir. Bu nedenle bu çalışmada tartışmaların uzağında kalınarak Hz. Zülkarneyn'in peygamber olduğu tezinden hareket edilmiştir.

hükümdarlarının idaresinde Şimali/Doğu Kafkasya'daki Kimmerleri sürüp izleyerek şimdiki Azerbaycan'a geçtiler. Bu hadise M.Ö 665 yılında olmuştur. Kür ırmağını geçen Sakalar, şimdiki Gence vilayeti batısında Bu Gog'un adıyla ilgili olduğu öne sürülen, Gogaren denilen Gence'nin doğusunda Milli Saka adıyla Sakasen tesmiye olunan/isimlendirilen yerlerde yerleştiler. Sakasen, sonraları, Şamhur-çay'da Gerdiman civarında Sakasen ismi altında Utilere tabi bir merkez olarak da maruf oldu/tanıdı. Strabon'un zikrettiği Gogaren bölgesi, adı geçen hükümdarların Asurca yazılan adı olan Gog'un Gogaren demek olduğunu gösterir ki bu da Türkçe bir kelime olan Gök ve Göker demek olabilir. Asuri kaynakları Gog'un Sarati ve Parati isminde iki oğlunun M.Ö 662 hududunda/civarında Asur ülkesine taarruzlarından bahseder. Bu Parati (Herodot'ta Prothyes)'in oğlu Maduva (Herodot'ta Madyes), bütün Anadolu, Suriye ve Filistin'i fethetmiştir (Togan, 1981: 13-15). Maduva, Medya kralı Kiyaksares ile iyi geçiniyordu. Kiyaksares kendi askerlerine Sakaların askerlik bilgisini öğrettiyordu., fakat önce babaları çağında kendilerine tabi olan Şimali Medya'yı ve Doğu Anadolu'yu Sakaların elinden almak için gaddarane planlar kuruyordu. Dostluk göstererek itimadını kazandığı Maduva'yı ziyafete çağırarak sarhoş edip, pusuya koyduğu kuvvetlerle hücum ederek Maduva başta olmak üzere, bütün Saka büyüklerini öldürdü. Strabon, Medyalıların Sakaların elinden kurtulmalarını "Sakaya" adı verilen bir bayramla her sene kutladıklarını ve tekrar ele geçirdikleri Anadolu'da Zile şehrindeki İranilerin bu bayramı kendi zamanında bile (yani Miladın ilk asrında) anmakta olduklarını zikreder. Saka reislerinin pusuya düşürüp öldürülmeleri M.Ö. 626 veya 625'te olmuştur. İranlılar, Türklerden Afrasyab (Alper Tunga/Tonga)'ın kardeşi Barsgan tarafından Beykend'de öldürülen damadı İran Prensi Siyavuş'un katli hadisesini unutmadıkları ve senenin muayyen günlerinde matem tuttıkları gibi Türkler de Anadolu'da yahut Azerbaycan'da öldürülmüş olan Tunga Alp (Alper Tunga)'ın matemini tutmuşlardır. Orhun Yazıtları'nda 714 senesinde Uyguristan'ın Başbalık şehrinin muhasarasından bahsedilirken bunun burada Tunga Tekin'in *yuğ merasimi* icra edildiği bir günde yapıldığı zikredilmiştir. Uygurların Bezeklik'teki Budist mabedinin duvarı üzerinde ağzında ve elbisesindeki kan lekelerinden bir şehidi temsil ettiği anlaşılan bir resim bulunmaktadır. Bu resmin bir yerinde *Tunga Tekin*, diğer yerinde *Tunga Ol* biçiminde okunan yazı da vardır (Şeker, 2002: 55-57).

Oğuz Kağan, Hz. Zülkarneyn'dir. Zira; 1481 (H. 886)'da çıktığı bir hac yolculuğu esnasında Fatih Sultan Mehmet Han'ın küçük şehzadesi Cem Sultan'la tanışan ve onun isteği üzerine bir hafta gibi kısa bir süre içinde "Câm-ı Cem-Âyîn"i kaleme alan Hasan el-Bayati, kitabın mukaddimesinde eserdeki bütün bilgileri, elinde bulunan bir "Oğuz-name" nüshasından naklettiğini belirtir. Hasan el-Bayati'nin "Câm-ı Cem-Âyîn"de zikrettiği en önemli bilgilerden birisi; Oğuz Türklerinin atası ve en meşhur hükümdarı olan "Oğuz Han"ın bizzat "İbrâhîm aleyhisselâm zamanında" yaşadığını ve Allah'ın bir olduğuna iman etmiş bir "muvahhit olmağın", put-perest olan babası Kara Han'ı "kakıyub cenk itdükde", onu gözünü bile kırpmadan "katl itmiş" olduğunu açıklayan satırlardır (el-Bayâtî, Hasan bin Mahmüd. "Câm-ı Cem-Âyîn", Ali Emîrî, Tarihi, nr: 203, vr. 2^b www.hakikat.com). "Câm-ı Cem-Âyîn"deki bu bilgiler, Neşri'nin "Kitab-ı Cihan-nüma'sında" Oğuz Han hakkında verdiği bilgileri tasdik etmekte ve bu bilgilerin kaynağının da "Oğuz-name" olduğunu gözler önüne sermektedir. Onun ifadesine göre; Türk hükümdarları arasında ilk iman eden kişi, İbrahim aleyhisselâm'dan ahir zaman peygamberinin vasıflarını işiterek "evvel 'Lâ ilâhe illâ'llâh, Muhammedün Resüli'llah' diyen" ve "kavmini evvel Allah-u Te'ala'ya davet iden" Oğuz kavminin atası Oğuz Kağan'dır. Babası Kara Han putperest bir "kafir" olmasına rağmen, "bu Hüdâ-perest olub halkı Hakk'a davet itmegin, atasıyla bunun arasında vahşet" yaşanmış; "cebbar" babasına muhalefet ederek Tevhit inancını savunan ve bu uğurda uzun yıllar savaşıp Oğuz Han, nihayetinde babasını öldürerek ondan kağanlığı almış ve uçsuz-bucaksız Türk yurdunu ele geçirmeyi başarmıştı!.. Sonraki asırlarda, onun Allah yolundaki zorlu mücadelesini ve gösterdiği fedakarane gayreti işiten Türkler ona büyük bir tazim ve hürmet göstermiş, onun kıssasını ve hayatı boyunca yaptığı fedakarlıkları Kur'an-ı Kerim'deki bazı haberlerle kıyas edip; "Hakk Sübhanehü ve Te'ala Kelam-ı kadim'inde zikr itdüğü İskender-i Zül-karneyn meğer bu ola!" demişlerdi (Neşri, 1949: 10). Oğuz Han, Türklere Hanif Dini'ni öğretiyordu. Bu görüşe göre Oğuz Han, Hz. İbrahim'in dini olan Hanif Dini'ni yaymakta idi. Yani İslamiyet'ten 3700, günümüzden yaklaşık 5200 (Hz. İbrahim'in M.Ö 2250-3200 yılları arasında yaşamış olabileceği kabul edilir.) yıl önce Türkler, Hanif Dini'ne inanıyorlardı ve Mümin idiler. Türklere göre, Kehf Süresi'nde kıssası geçen Zülkarneyn de Oğuz Kağan olmalıdır/olabilir. Kuran-ı Kerim'in Kehf Süresi'nde 85. ayetten, 92. ayete kadar Zülkarneyn'nin kıssası anlatılır. Bu kıssada: "O da (batıya ulaşmak için) bir yol tuttu. Nihayet Güneş'in battığı yere (Okyanus kıyısına) vardığı zaman, Güneş'i (sanki) siyah bir çamura batıyor buldu. Sonra Zülkarneyn (doğuya doğru) bir yol tuttu. Nihayet Güneş'in doğduğu yere (uzak doğuya) vardığı zaman Güneş'i öyle bir kavim üzerine doğuyor buldu ki, onlara, Güneş'ten kendilerini koruyacak bir siper yapmamıştık. Sonra da (güneyden kuzeye doğru üçüncü) biryol tuttu."⁷ diye buyurulmaktadır.

⁷ Bkz. Kur'anı Kerim, Kehf Suresi, 85-92.

Kuranı Kerim’de, Zülkarneyn’in doğuya, batıya ve güneyden kuzeye üç ayrı sefer yaptığı belirtilmektedir. Oğuz Kağan’ın 126 yıl süren hanlığı sırasında, Batı’ya, doğuya, Turan ve Hindistan’a, Irak, İran, Şam ve Mısır’a kadar yürüdüğü, oralara vali tayin edip, yurduna döndüğü anlaşılmaktadır. Türklerin Gök Tanrı inancı da bu tezi desteklemektedir.⁸ Hz. Zülkarneyn, çift boynuz anlamındadır ve Oğuz Kağan da çift boynuzlu bir bört takmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1: Türkmenistan'ın başkenti Aşkabat'ta, Özgürlük Parkı'ndaki Oğuz Kağan heykelleri

Üç duruma baktığımızda ise şu sonuca ulaşmak olasıdır. Oğuz Kağan, ya Hz. Zülkarneyn ya da Saka Başbuğu Alp Er Tonga’dır. Mete Han olma ihtimali ise destana göre zayıf görülmektedir. Zira her ne kadar zaman dilimi örtüşse de yukarıda sınırları verilen Büyük Hun Devleti ile destanda Oğuz Kağan’ın seferler düzenlediği ve egemenliği altına aldığı sınırlar örtüşmemektedir. Buradan hareketle tespiti iki seçeneğe indirdiğimizde ve Zülkarneyn mi, Alp Er Tonga mı sorusunu sorduğumuzda Zülkarneyn Peygamber olma olasılığı ise ağırlık kazanmaktadır. Zira tüm peygamberlere bir takım mucizeler verilmiştir. Oğuz Kağan’ın doğuşu olağanüstülüklerle doludur. Destanda söz edildiği üzere Oğuz, peygamberi ve olağanüstü özelliklere sahiptir: “ ...Yine günlerden bir gün Ay Kağan'ın gözü parladı. Doğum ağırları başladı ve bir erkek çocuk doğurdu. Bu çocuğun yüzü gök; ağzı ateş (gibi) kızıl; gözleri elâ; saçları ve kaşları kara idi. Perilerden daha güzeldi” (Bang ve Rahmeti, 1970: 1). Şecer-i Terakime’de de Oğuz’un peygamberi ve olağanüstü özellikleri şöyle anlatılmaktadır; “Kara Han’ın büyük hatunundan bir oğlu oldu. Güzelliği aydan, güneşten fazla. Üç gece -gündüz anasını emmedi. Her gece o oğlan anasının rüyasına girip derdi: Ey ana, Müslüman ol; eğer olmazsan, ölürsem ölürüm, senin memeni emmem, demişti. Anası oğluna kıyamadı ve Tanrı’nın birliğine iman getirdi. Ve ondan sonra o oğlan, memesini emdi. Ve anası gördüğü rüyayı ve müslüman olduğunu kimseye söylemedi ve gizli tuttu. Onun içindir ki, Türk halkı Yafes'ten ta Alınca Han zamanına kadar müslüman idi. Oğlan bir yaşına gelince Kara Han ülkeye davet çıkardı ve büyük toy yaptı. Toy günü oğlanı meydanın ortasına getirip Kara Han beylerine dedi: Bizim bu oğlumuz bir yaşına bastı, şimdi buna ne ad koyarsınız, diyip, beyler cevap vermeden önce oğlan dedi: Benim adım. Oğuz'dur. Toya gelen büyük ve küçük herkes oğlanın bu sözüne şaşılar ve dediler ki: Bu oğlanın kendisi adını söylüyor, bundan iyi ad olur mu, deyip adını Oğuz koydular. Sonra dediler ki: Bir yaşında çocuğun böyle söz söylediğini hiç bir zaman hiç kimsenin işittiği ve gördüğü yoktur, diyip, onu yorumlayıp dediler ki: Bu uzun ömürlü ve ulu devletli ve ucu uzayan ve yanı yayılan olacaktır, dediler. Oğuz’un dili açılıp yürüdüğünde Allah, Allah diye hep söylerdi. Onu her kim işitse, derlerdi: Çocuktur, dili dönmediğinden ne dediğini bilmiyor, derlerdi” (Ebulgazi, 1974: 26-27). Ebulgazi’de durum böyle iken diğer yandan Uygurca destanda tüm diğer peygamberlerin yaşamında karşılaştıkları, hem Esma’I Hüsna olan hem de İlahi bir ışık olan ve mucize olarak değerlendirilen ‘nur’ da işlenmektedir. Oğuz Kağan’ın hanımları mucizevi bir şekilde nur içinde kendisine Tanrı tarafından bahşedilmiştir. Oğuz Kağan’a konuşarak yol gösteren gök tüylü ve gök yeleli büyük erkek kurt, aynı şekilde kendisine verilen mucizelerden biridir. Dört yana emirler verip elçiler göndermesi ve itaat etmeye davet etmesi nübüvveti uygun, gerekli bir uygulamadır. İtaat edip tabi olmayanlarla amansız bir mücadeleye girmiştir Oğuz Kağan. Destanın son bölümünde; “Çok savaşlar yaptım Gök Tanrı’ya borcumu ödedim” sözleriyle de yapılan bu savaşların Tanrı adına yapıldığını (cihad)

⁸ bkz. Kehf Suresi, Nahl Sresi ve farklı görüşler için bkz. Oktan Keleş, <http://www.onaltiyildiz.com/artikel>.

beyan eder ve Gök Tanrı'ya borcunu ödediğini bildirir. Bu ifadeler de yine peygamberliğine işaret olmalıdır/olabilir (Tanrikulu, 2014: 125-155).

3. TÜRKLERE BİR PEYGAMBERİN GÖNDERİLİP GÖNDERİLMEDİĞİ MESELESİ

Türklerin bir peygamberinin olup olmadığı uzun süredir tartışılan bir konudur. Türk bilim dünyasında Türklere peygamber gönderildiğini reddedenler olduğu gibi kabul edenler de vardır. Reddedenler, tarihi kaynakların Türklere gönderilmiş bir peygamberin varlığından bahsetmediği tezinden hareket etmekte ve peygamberlerin azıp sapıtılmış toplumlara gönderildiğini, Türklerin ise kadim tarihlerinde hiçbir zaman yoldan çıkan bir ulus olmadığını bu nedenle peygamber gönderilmediğini ileri sürmektedirler. Kabul edenlerin tezlerinin ana çıkış noktası ise tüm tezlerin ve diğer yazılı kaynakların üzerinde olan Kuran-ı Kerim'dir.

Her iki tez değerlendirildiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılması olasıdır. Tezlerin ilki, tarihi kaynakların Türklere gönderilmiş bir peygamber olduğundan bahsetmedikleri tezidir. Ancak tarihi kaynaklar Türklere bir peygamberin gönderilmediğinden de bahsetmemektedir. Öte yandan ortada bir destan vardır ve bu destanın kahramanı peygamberi vasıflar taşımaktadır. Tezlerin ikincisinin dayandığı kaynağın Kuran-ı Kerim olması nedeniyle birincisine göre kesinlikle kabul gören bir tez olmalıdır. Aynı zamanda Kuran yazılı kaynak arayanlar için hiç şüphesiz yazılı bir kaynaktır. Zira İslam'ın ana kaynağı Kuran-ı Kerim'de üç surede her topluma/ulusa bir peygamber gönderildiği açık bir şekilde bildirilmektedir. Bu sureler; Fatır, Yunus ve Nahl sureleridir. Allah (c.c) bu üç surede sırasıyla şöyle buyurmaktadır: “...Hiçbir ümmet yoktur ki içlerinden bir uyarıcı gelip geçmiş olmasın... (Fatır-24)”; “...Andolsun ki biz ‘Allah’a kulluk edin, Tağut’tan sakının’ diye (emretmeleri için) her ümmete bir peygamber gönderdik... (Nahl-36)” ; “...Her ümmetin bir peygamberi vardır... (Yunus-47).”⁹ Surelerde açıkça belirtildiği gibi adı ve kıssası Kuran'da açıkça zikredilmese de Türklere de peygamber (ler) gönderilmiştir. Öte yandan peygamberleri, yalnızca azıp sapıtılmış toplumlarla ilişkilendirmek, gönderildiği toplum ya da ulusu yaklaşan ilahi cezayı hatırlatıcı, korkutucu ve Allah'ın dinine davet edici bir elçi olarak değerlendirmek de eksik bir bakış açısıdır. Peygamberlerin bu görevleri olmakla birlikte onlar birer reformist, toplumun siyasi, sosyal ve içtimai yapısını yeni dine göre düzenleyen, topluma yeni düzen ve İlayı Kelimetullah gibi yeni yön ve menziller belirleyen, bunları uygulayan ve öğreten öğreticilerdir. Hz. Muhammed'in saydığımız bu özellikleri sayesinde Araplar, kabile yaşamından kurtularak Asr-ı Saadet ile başlayan Dört Halife Devri, Emeviler ve Abbasilerle devam eden ve üç kıtada hükümler olan güçlü devletler kurabilmişlerdir. Bu manada Hz. Muhammed'ten önce Hz. Zülkarneyn'in görevi de aynı olmuştur. Türklerdeki Gök Tanrı inancını Hz. Zülkarneyn'in öğretileriyle temellendirmek, üç kıtaya İlayı Kelimetullah için seferler düzenlemesini, adaletle hükmetmesini ve böylece Acun'a yeni bir nizam vermeye çalışmasıyla bağlantılı görmek daha doğrudur. Ayrıca bir topluluğa peygamber gelme durumunda o toplum/ulus en azından çağdaşı olan diğer toplum/uluslara siyasi, sosyal ve psikolojik üstünlükler de sağlamaktadır. Bunun en açık örneği İsrail oğullarının kutsal kitapları Tevrat'ta ahir zamanda bir peygamberin geleceğinin bildirilmesi ve bu bilgi ışığında gelecek peygamberin yine İsrail oğullarından olacağına olan güçlü inaçlarıdır. Tevrat'ta bildirildiği gibi bir peygamber gelmiştir ancak bu peygamberin kendilerinden olmayışı onları şaşırtmış, üzmüş ve kıskandırmıştır. Gerçeği kabul etmemeleri onları inkâra sürüklemiştir. Bu konuda İbn Hişâm'ın aktardığı kayıt şöyledir; “Medineli Yahudiler ile Araplar arasında sürekli anlaşmazlık ve çatışmalar yaşanıyordu. Âsım b. Ömer b. Katâde söz konusu anlaşmazlıklara işaret ederek Yahudilerin durumuyla ilgili şu bilgileri vermektedir: ‘Cahiliye devrinde biz müşrik onlar da Ehl-i Kitab idi. Biz hileyle onlara galip gelince, onlar bizi şöyle tehdit ediyorlardı: ‘Yakında bir peygamber gönderilecek. Biz ona tabi olacağız. Onun zamanı yaklaştı ve onunla birlikte sizinle Âd ve İrem'in savaşı gibi savaşaacağız.’ Âsım b. Katâde sözlerini şöyle tamamlamaktadır: ‘Allah, elçisini Kureyş'ten gönderince biz ona tabi olduk. Onlarsa inkâr ettiler (Balci, 2006: 148).’ Yukarıda zikredilenlerin ışığında Türklere de peygamber geldiği kabul edilebilir.

Oğuz Kağan'ın, Hz. Zülkarneyn olabileceği konusu hem destanın yazıya geçirildiği dönem hem de öncesi için Türklerin dinleri üzerinde vereceğimiz şu örneklerle somutlaştırmak da olasıdır: Türkler destanda da belirtildiği gibi genel manada her zaman tek tanrı inancına sahip olmuşlardır ve Gök Tengri'ye inanmışlardır. Tarihin hiçbir döneminde de tek tanrı inancından vazgeçmemişlerdir. Destanda Oğuz'un tanrıya şaman, ruh vb. bir aracı kullanmadan yalvarması bunun bir kanıtıdır. Şamanizm ve Maniheizm gibi diğer Uzak Doğu kökenli dinler Türkler arasında küçük zümreler dışında hiçbir zaman yaygınlık kazanmamıştır. İslam dinini kabul eden Türkler, ‘gök’ kelimesini ‘sema’, Tengri kelimesini de ‘Allah’ kavramına uyarlamışlardır. Türklere göre ‘gök’, Tengri gibi her insanın her baktığında görebildiğidir. O

⁹ Bkz. Kuran-ı Kerim, Nahl, Fatır ve Yunus sureleri.

halde Tengri 'gök' gibi bir şey olmalıdır. Nitekim İbn Fadlan Seyahatnamesi'nde, Türklerin zorda kaldıklarında başlarını göğe kaldırıp 'Bir Tengri' dediklerini ifade etmektedir (Şeşen, 1975: 31), Sefere, yolculuğa, savaşa gittiklerinde de 'Tengri biz menen (Tanrı bizimledir)' dedikleri bilinmektedir.

Tek Tanrı inançına sahip Türkler, iyi insanların ölümünü uçmağa (Uçmak, Ocmağ, Uçmah) varmak olarak adlandırmışlardır. Melikoff da Türk halk inanışına göre ruhun ölümden sonra bir kuş veya arıya dönüştüğünü ve bundan dolayı uçmak ifadesinin kullanıldığını belirtmektedir. Kağanlar, beyler, alpler ve diğer İyi insanlar uçmağa vardıklarında mükafat olarak gidecekleri yerin, yeşillikler ve nimetlerle dolu iyi, güzel bir dünya veya mekan (bugünkü anlamda cennet) olduğuna inanırlardı. Cehennem'e ise Tamu/Tamag adı verilirdi. Kötülerin ve cenkte öldürülen düşmanın canı, cezalandırılmak üzere Tamu'ya giderdi. Tamu, yerin derinliklerindeydi (Melikoff-Sayar, 1954: 129).

Gömeç'in Oğuz Han'ın Türklere gönderilmiş bir peyagamber olabileceği yönündeki görüşü de "*Tarihte, Oguz adıyla gelen bir peygamber ve onun dinini yaymak için üyesi olduğu milletle beraber yapmış olduğu mücadele, belki de zamanla bir kahramanlık destanına da dönmüş olabilir! Nasıl ki, Hz. Muhammed'in İslamiyeti yayarken yapmış olduğu savaşlar ve başından geçen hadiseler, kahramanlık hikâyeleri şeklinde süslenerek aktarılıyor ise, Oguz için de aynı şeyleri neden düşünmeyelim?*" biçimindedir (Gömeç, 2004: 123-137).

4. OĞUZ KAĞAN DESTANI'NDA MEKAN

Her olay ve olgu bir mekanda başlar ve yine bir mekanda son bulur. Olağanüstü anlatımlar içerse de destanlar, o destanın sahibi olan ulusun yaşadığı, yayıldığı, seferler düzenlediği ve ele geçirdiği mekanlar hakkında önemli bilgiler içerebilir. Bir bilim olarak coğrafyanın gayesi de geçmişte ya da günümüzde insanın yaşadığı, çalıştığı, bir araya geldiği, sahip olmak ya da korumak için savaştığı başta kendi mekanı (yaşama ortamı) olmak üzere yüzeyini değiştirmekte olduğu yeryüzünü tanımadır. M. Sorre'nin kelimeleri ile coğrafya, "Yerle birlikte, yerden ayrılmayan, onun üstünde yaşayan, onu renklendiren bütün varlıkların ve yeri değişikliğe uğratan, yeni şekillerle zenginleştiren insanlığın tasviridir (Sorre, 1961: 2, Tümertekin, 1972: 4-5)." M. Jefferson bu gerçeği yıllarca evvel aynen şöyle ifade ediyordu, "Coğrafya beşeri kısmında insan ve yeryüzünün hikâyesi olarak değil, fakat yeryüzünde yaşayan ve onu kullanan insanın incelenmesi olarak kabul edilmelidir Jefforson, 1917: 3-15, Tümertekin 1972: 4-5)." Coğrafya yeryüzündeki hem canlı hem de canlı olmayan olaylarla uğraşır. Dolayısıyla ikili "dual" özelliğini edinmiştir. Bunun sebebi açıktır; canlı ve cansız olaylar arasındaki karşılıklı ilişkiler yeryüzünün yer yer farklı olmasına sebep olmuştur. Bu ilişkiler ise karşılıklıdır çünkü tekniğimiz tabiatın şartlarına uymak zorunda kaldığı gibi, onu değişikliğe de uğratar. İşte coğrafyanın esas gayesi mekan farklılıklarının, daha farklı bir deyişle yeryüzünde mevcut olan değişik coğrafi görünümünün (lanscape, lanndschaft) incelenmesidir. Bu tür incelemede yukarıda değinildiği gibi iki grup olayın (canlı ve cansız) karşılıklı ilişkileri veya el ele vermesiyle meydana gelen, her birinin kendisine has özellikleri olan mekânların var oluş sebepleri ve özelliklerinin ortaya konulmasıdır (Tümertekin 1972: 4-5).

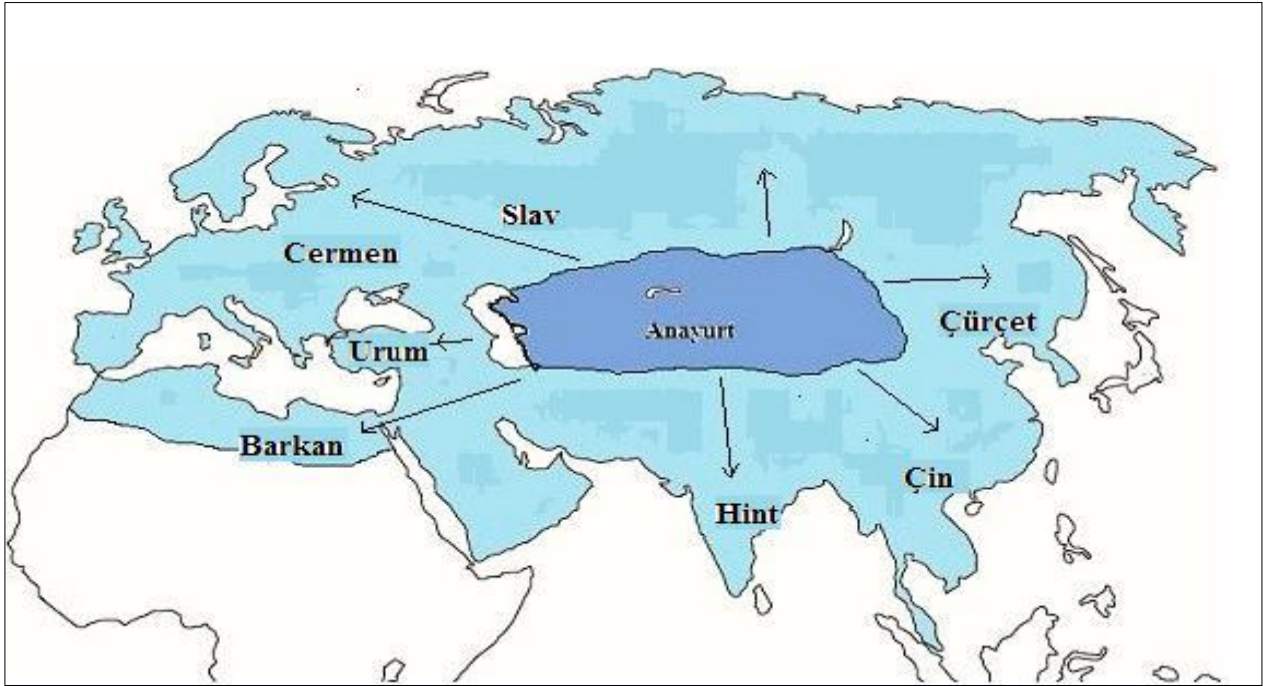
Coğrafi inceleme, esasında mekânın incelenmesidir. Bu bakımdan, Coğrafya'da geleneksel iki inceleme alanı ayrılmıştır. Yeryüzünün fiziksel olarak çeşitli kısımları, su, iklim, yer şekilleri, bitkiler Fiziki Coğrafya'nın konusudur. Beşeri Coğrafya ise insanı ve onun faaliyetlerini inceler. Bu bakımdan, Beşeri Coğrafya, insanı, özelliklerini, faaliyetlerini çevreleriyle ilişki içinde ve meydana getirdikleri mekânsal örgütlenme biçimiyle incelediği için beşeri coğrafyanın çok daha geniş bir olgular çeşitliliğini göz önüne alması gerektiği söylenebilir (Doğanay, 2002: 63). Burada belirtmek gerekir ki her olay ve olgu gibi destanlar da benzer bir yapı üzerinde şekillenmiştir.

Coğrafi inceleme, esasında mekânın incelenmesidir derken burada Ritter'in 1800'lerde ortaya koyduğu çevre/mekan hakkındaki görüşlerini de belirtmek bir gereklilik olarak görülmektedir. Modern beşeri coğrafyanın kurucusu sayılan Carl Ritter (1779-1859), "*Coğrafya İlminde Tarihi Esaslar*" adlı eserinde, 'beşeri coğrafya çevre ve insan arasındaki bağıntıyı inceler' tezini ileri sürmüştür ki bu görüş doğrudur (Tümertekin 1972: 4-5). Mekanın fiziki şartları da insan faaliyetlerini kimi zaman etkilemekte veya şekillendirebilmektedir. İnsanlar mekanın fiziki şartlarına başlarda uyum sağlayarak hareket etmiş fakat tarihsel süreç içerisinde kimi zaman engelleri ortadan kaldırmış, kimi zaman da engelleri uygun bir şekilde aşmıştır. Yerleşmelerin insan hayatına ve yaşantısına katkı sağladığı, kolaylaştırdığı görüldüğü gibi bazen de şartları zorlaştırdığı bilinmektedir (Göney, 1993: 11). "*Oğuz Kağan Destanı'nın Coğrafi Analizi*" adlı bu çalışmada da amaçlanan budur. Destanın kahramanı olan Türk Kağanı Oğuz'un 'acun beyi' olmak için ordusuyla birlikte çevresel etkilerle giriştiği mücadeleler başa çıkma yöntemleri, yer adları ve

etnogenetik analizle birlikte bu çerçevede değerlendirilmiş ve tespitlerde bulunulmuştur (Tanrıku, 2014: 125-155).

4.1. Türklerin Anayurdu ve Yayıldıkları Alanlar

Türklerin ana yurdu neresidir? Buraya kadar söylenenlerin ışığında, Oğuz Kağan'ın da mensubu olduğu Türk ulusunun yaşam alanlarının -kültürel coğrafya yaklaşımı gereği- belirlenmesinde yarar vardır. Milattan önce Türklerin Orta Asya'da yayıldıkları alanlar çok genişti. Bu alanlar; Altay-Sayan dağlarının kuzeybatı kesimlerinde yaşayan Andronovo kültürü insanı, M.Ö. 1700'lü yıllarda Altay, Tanrı dağları ve Maverâünnehir'e kadar olan bölgelere uzanmaktaydı. M.Ö. 1100 yıllarında aynı kültür Çin'in kuzeyindeki Ordos ve Kansu bölgesinde görülmekteydi. M.Ö. IV. yüzyıldan itibaren Hazar ve güney Rusya da Türklerin yaşadıkları bölgeler arasına girmiştir. Bu duruma en iyi örnek, mühim bir kısmını Türk kabilelerinin oluşturduğu, konargöçer, atlı kültüre sahip bir kavimler topluluğu olan İskitler (Sakalar)'dir. İskitler, M.Ö. VIII. yüzyılda, Orta Asya'nın Tanrı Dağları ile Hazar Denizi arasında kalan geniş bozkırlarında yaşarlarken, daha sonra göç ederek, Karadeniz'in kuzeyinde, İtil ve Tuna nehirleri arasındaki düzlüklere yayılmışlardır. M.Ö. VI.-IV. yüzyıllarda Dnyeper ve Dnyester sahasındaki bazı Slav zümrelerini hakimiyetleri altına alan İskitler, Karadeniz'in kuzeyinde varlıklarını M.Ö. II. yüzyıla kadar devam ettirmişlerdir. Aynı sahada bulunan ve M.S II. yüzyıla kadar Don ve Tuna boylarına uzandıkları bilinen Sarmatlar ile onların içinden çıkan Roksalan ve Yazığların da en azından yönetici sınıflarının Türk olduğu iddia edilir. Bu kavimler Slav ve Cermen zümreleri üzerinde derin tesirler bırakmıştır. Bozkır medeniyeti diye adlandırılan atlı-nomad/göçebe yaşayışın öncüleri İskitler olmuşlardır. Hun sanatıyla büyük benzerlik gösteren, geometrik şekiller ve hayvan figürlerinin dikkat çektiği İskit sanatı, M.Ö. IV. ve III. yüzyıllarda doruk noktasına ulaşmıştır (Şekil 2), (Yetişgin, 2007:38-68).

Şekil 2: Türklerin Anayurdu, yayıldıkları ve Oğuz Kağan'ın sefer düzenlediği alanlar.

4.2. Destanda Geçen Yer Adları

Oğuz Kağan Destanı'nın mekan analizini yapabilmek için öncelikle destanda geçen yer adlarının günümüzde ve gerçekte var olup olmadığının tespit edilmesi gerekmektedir. Bu tespitte aradan geçen binlerce yıl ve destanın bu süre zarfında farklılaşmasıyla büyük zorluklar bulunmaktadır. Bu güne kadar çeşitli müelliflerce yapılan tespitlerin çoğu da -kesin olarak bilinenler dışında- bir takım çıkarım ve yorumlara dayanmaktadır. Bunda Oğuz Kağan'ın cihana hakim olma (acun beyi) ve alame nizam verme (Nizam-ı alem) ya da Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi'nde mekanın önemli olmaması etkili olmuştur. Tarafımızdan yapılan yer tespitleri de daha önce kaleme alınan müelliflerin destana yönelik olmayan tespitlerinden ve kültürel coğrafya yaklaşımıyla farklı noktalara temasla yapılmıştır. Bu tespitler aşağıdaki şekildedir.

Oğuz Kağan'ın doğumuyla başlayan destan, gençliği, evlenmesi ve kağan olmasından sonra fütuhatlarını anlattığı bölümleriyle şöyle devam eder; "...Ondan sonra Oğuz Kağan dört yana emirler yolladı; tebliğler

yazdı ve elçilere verip gönderdi. Bu tebliğlerde şöyle yazılmıştı: Ben Uygurların kağanıyım ve yeryüzünün dört köşesinin kağanı olsam gerektir. Sizden itaat dilerim. Kim benim emirlerime baş eğerse, hediyelerini kabul ederek, onu dost edinirim. Kim baş eğerse, gazaba gelirim; düşman sayarak, ona karşı asker çıkarır ve derhal baskın yapıp onu astırır ve yok ettiririm. Yine o zamanlarda sağ yanda Altun Kağan adında bir kağan vardı. Bu Altun Kağan, Oğuz Kağan'a elçi gönderdi. Pek çok altın, gümüş takdim etti ve yakut taşlar alıp, pek çok cevahir yollayarak bunları Oğuz Kağan'a saygı ile sundu. Ona itaat etti, iyi hediyelerle dostluk temin etti ve onunla dost oldu” (Bang ve Rahmeti, 1970: 3-14). Burada adı geçen Altun Kağan'ın o zaman Çin'de hükümler olduğu anlaşılmaktadır. Böylece Çin ve ona tabi olan tüm doğu ülkeleri, Oğuz Kağan'ın egemenliğini kabul etmiştir (Şekil 2). Ancak olaylar destana göre batıda barış içinde devam etmez ve savaşmak icap eder; “...Sol yanında Urum adında bir kağan vardı. Bu kağanın askeri ve şehirleri pek çoktu. Bu Urum Kağan, Oğuz Kağan'ın emirlerini dinlemezdi. Onun arkasından gitmezdi. Ben onun sözünü tutmam diyerek emrine bakmadı. Oğuz Kağan gazaba gelerek onun üzerine yürümek istedi; bayrağını açarak, askeriyle ona karşı yürüdü. Gök tüylü ve gök yeleli bu büyük erkek kurt birkaç gün sonra durdu. Oğuz Kağan da askeri ile durdu. Burada İtil Müren adında bir deniz vardı. Bu İtil Müren'in kenarında bir kara dağın önünde savaş başladı. Okla, kargı ile ve kılıçla vuruştular. Askerlerin arasında vuruşma çok oldu, halkın gönüllerinde kaygı çok oldu. Boğuşma ve vuruşma öyle yaman oldu ki, İtil Müren'in suyu zencefre gibi baştan başa kıpkırmızı oldu. Oğuz Kağan yendi ve Urum Kağan kaçtı. Oğuz Kağan, Urum Kağan'ın hanlığını ve halkını aldı. Onun ordugâhına pek çok cansız ve pek çok canlı ganimet düştü. Urum Kağanın bir kardeşi vardı. Adı Uruz Bey idi. Bu Uruz Bey oğlunu dağ başında, derin ırmak arasında iyi tahkim edilmiş bir şehre yolladı ve: Şehri korumak gerek, sen şehri bizim için koru ve savaştan sonra bize gel dedi. Oğuz Kağan bu şehre yürüdü. Uruz Beyin oğlu ona çok altın ve gümüş yolladı ve dedi ki: Ey (Oğuz Kağan), sen benim kağanımsın; babam bana bu şehri verdi ve: Şehri korumak gerektir; sen de şehri benim için koru ve savaştan sonra gel dedi. Babam (sana) kızdı ise, bu benim suçum mudur? Ben senin emrini yerine getirmeye hazırım. Bizim devletimiz senin devletindir; bizim uruğumuz senin ağacının yemişindedir. Tanrı sana yer vermek lütfünde bulunmuş; ben sana başımı ve devletimi veriyorum; sana vergi veririm ve dostluktan çıkmam dedi. Oğuz Kağan yiğidin sözünü iyi gördü, sevindi, güldü ve sen bana çok altın yollamışsın ve şehri iyi korumuşsun dedi. Onun için ona Saklap adını koydu ve onunla dost oldu” (Bang ve Rahmeti, 1970: 3-14).

Destanda İtil Müren olarak zikredilen nehir İdil Nehri'dir. İdil, İtil ya da Volga, Avrupa'nın en uzun nehridir. Uzunluğu takriben 3500 km olan İdil, Moskova ve St. Petersburg (eski adı Leningrad) arasındaki Valday tepelerinden doğar ve Hazar Denizi'ne dökülür. Destanda geçen, “Burada İdil Müren adında bir deniz vardı...” ifadesi de İdil'in aşağı mecralarında fazlaca genişlediği ya da Hazar Denizi'ne döküldüğü yeri işaret ediyor olmalıdır.

Oğuz Kağan, İdil'in suyunu geçtikten sonra erkek kurdun yönlendirmesiyle yoluna devam eder ancak bu sırada bindiği alaca at dağa kaçır. Destana göre; “...Tan ağarınca, Oğuz Kağan gördü ki erkek kurt askerin önünde yürümektedir; sevindi ve ilerledi.

Oğuz Kağan her zaman bir alaca ata binerdi. O bu atı pek çok severdi. Yolda bu at gözden kaybolup kaçtı. Burada büyük bir dağ vardı. Üstünde don ve buz vardı. Onun başı soğuktan apak idi. Onun için adı Buz Dağ idi. Oğuz Kağanın atı bu Buz Dağın içine kaçtı, gitti. Oğuz Kağan bundan çok eziyet ve ızdırıp çekti” (Bang ve Rahmeti, 1970: 3-14). Destanda verilen olay örgüsü değerlendirildiğinde zirvesi buzullarla kaplı bu dağın Kafkas dağlarında bir zirve ya da Ağrı Dağı olduğu ortaya çıkmaktadır. Zira İtil, Kıpçak Bey'in yardımıyla geçilmiştir ve sefer Hazar Denizi'nin batısından güneye, Azerbaycan ve Anadolu'ya, doğru devam etmektedir. Bu yönde karşılaşılabilecek 5000 metrenin üzerindeki zirveleri buzullarla kaplı dağlar Kafkas Dağlarıdır. Şayet Kafkas Dağları geçilmişse Anadolu'nun doğusuna gelinmiştir ve buradaki dağ ise Ağrı Dağı'dır (Tanrıku, 2014: 125-155).

Destana göre gök tüylü ve gök yeleli erkek kurt kılavuzluğunda fetih devam eder. Çürçet'e gelinir; “...Yine bir gün gök tüylü ve gök yeleli erkek kurt durdu. Oğuz Kağan da durdu ve çadırını kurdurdu. Bu tarlasız ve çorak bir yerd. Buraya Çürçet diyorlardı. Büyük bir yurt idi; atları çok, öküzleri ve buzağaları çok, altın ve gümüşleri çok, cevahirleri çoktu. Burada Çürçet Kağan ve onun halkı Oğuz Kağana karşı geldiler. Vuruşma ve çarpışma başladı. Oklarla, kılıçlarla vuruştular. Oğuz Kağan yendi, Çürçet Kağanı mağlup etti, öldürdü; başını kesti ve Çürçet halkını kendisine tabi kıldı. Vuruşmadan sonra Oğuz Kağanın askerlerine, maiyetine ve halkına öyle büyük bir ganimet düştü ki, yüklemek ve götürmek için at, katır ve öküz az geldi. Oğuz Kağanın askeri arasında tecrübeli ve gayet becerikli bir adam vardı. Onun adı Barmaklığ Çosun Bilig idi. Bu becerikli usta, bir araba yaptı. Arabaya cansız ganimetleri yükledi. Arabanın ön tarafına canlı ganimetleri koydu. Onlar çektiler, gittiler. Oğuz Kağanın maiyeti ve halkı, hepsi

bunu gördü ve şaşırıldı. Onlar da araba yaptılar. Bunlar arabayı çekerken (durmadan) Kanga! kanga! diye bağırıyorlardı. Onun için onlara Kanga adını koydular. Oğuz Kağan arabaları gördü, güldü ve: Kanga kanga ile cansız canlı yürütsün; sizin adınız Kangaluğ olsun ve (bunu) araba göstereyim (?) dedi, gitti” (Bang ve Rahmeti, 1970: 3-14). Destanda geçen Cürçet, Çin’in kuzeydoğu kesimlerine verilen addır (Şekil 2). Ebul Gazi Oğuzname’sine göre; “Tatar halkı o vakit Çürçüt’e (Çürçet’e) yakın oturuyorlardı. Çürçüt (Çürçet) denen bir büyük yurttur. Şehirleri ve köyleri çok. Hitay (Çin)’ın Demirkazık (kuzey) tarafında olur. Hindi ve Tacik ona Çin Maçin. Derler (Ebul-Gazi, 1996: 20).”

Destana göre Oğuz Kağan Çürçet kralını yendikten sonra fetihlerine devam eder; “...Ondan sonra yine bu gök tüylü ve gök yeveli erkek kurtla Hint, Tangut¹⁰ ve Suriye taraflarına yürüdü. Pek çok vuruşmadan ve pek çok çarpışmadan sonra onları aldı ve kendi yurduna kattı; onları yendi ve kendisine tâbi kıldı” (Bang ve Rahmeti, 1970: 3-14). Adı geçen alanlar, özellikle Anadolu, Mezopotamya ve Akdeniz’e kadar olan alanlar M.Ö. IV. binden beri Türklerin uğrak alanları ve devlet kurdukları mekanlar olmuştur. Togan, Hommel’e yaptığı atıfla bu durumu şöyle izah etmektedir. “Ön Asya’nın Sümer, Elam ve Hurri gibi eski medeni kavimlerinin muayyen bir etnik zümreyi temsil etmeyip, aynı zamanlarda Hindistan’da ve biraz sonra (M.Ö. ikinci binde) Uzak Doğu’da büyük medeniyetler ve devletler kuran kavimler gibi biri diğerinin üzerine gelerek karışmış, tesalüp¹¹ etmiş konglomeralardan ibaret olduğu anlaşılıyor. Fakat bu halitalara¹² brakisefal Ural-Altay kavimlerinin bilhassa atlı göçebe Türklerin de karışmış ve her tarafta kendi akide, kültür ve dillerinin izlerini bırakmış olduğu muhakkaktır. En eski Sümerler brakisefaldi. Ön Asya kadim tarihinin büyük âlimi Fr. Hommel, eserlerinin birinde Sümerleri tamamen bir Türk kavmi sayarak, Türk kavimlerinin en eski cetlerinden bir şube M.Ö. 5000 senelerinde Orta Asya’daki anayurtlarından ayrılarak Ön Asya’ya gelmiş ve Sümerleri teşkil etmiştir. Bu Sümerlerin dillerinden kalan eserler Türkçenin o eski zamanlarda ne gibi bir şekil arz ettiğini bize gösteriyor. Demiş, diğer bir eserinde de Sümerceden 350 kelimeyi Türkçe ile izah ederek, Sümerce diye kendisinden bir cümle bile terkîp eylemiştir (Togan, 1972: 13-15).”

Destanın bu bölümünde geçen ‘Tangut’, destanı kaleme alan müellifin yaşadığı dönemde bildiği halklardan biridir. Tangutlar, günümüzde kuzeybatı Çin’in Kansu, Şanşi, ve Ningsa bölgelerinin bulunduğu alanlara egemen olmuş ve kendi adlarıyla anılan bir de devlet kurmuşlardır. Devlet 1032-1227 yılları arasında varlığını sürdürmüş ve Moğollar tarafında yıkılmıştır. Muhtemelen Tangutlar, binlerce yıldır aynı alanlarda yaşayan bir halktır. Bu anlamda mekan ve olaylar örgüsü destanda ortaya konan ve M.Ö binlerce yıl öncesine uzanan akışına uygundur.

Barkan denilen yer; “...Yine söylenmeden kalmasın ve belli olsun ki, cenupta Barkan denilen bir yer vardı, çok zengin bir yurttur ve çok sıcak bir yerdir. Burada çok av ve çok kuş vardır. Altını, gümüşü ve cevahiri çoktur. Halkının çehresi kapkaradır. Bu yerin kağanı Masar adında bir kağandı. Oğuz Kağan onun üzerine yürüdü. Çok yaman bir vuruşma oldu. Oğuz Kağan yendi, Masar Kağan kaçtı. Oğuz onu hükmü altına aldı, yurdunu ele geçirdi, gitti. Onun dostları çok sevindiler, düşmanları çok üzüldüler. Oğuz Kağan yendi. Sayısız eşya, at aldı ve yurduna, evine doğru yola koyuldu, gitti” (Bang ve Rahmeti, 1970: 3-14). Destanda geçen cenuptaki çok zengin ve halkının çehresi kapkara olan Barkan denilen yurdun Mısır olma ihtimali oldukça yüksektir (Şekil 2). Burada siyah derili insanların olması ve kağanının adının da Masar olarak kaydedilmesi bu fikri destekler mahiyettedir. Mısır, Togan ve onun atıfta bulunduğu bilim insanlarıncaya da göçebe Türklerce teşkilatlandırılarak devlet hüviyeti kazandırılan bir medeniyettir. Togan’a ve atıfta bulunduğu müelliflere göre durum şöyle cereyan etmiştir; “Türklerin tarihten önceki devirlerde eski dünyanın muhtelif taraflarında büyük medeniyetler vücuda getiren kavimlerle temasta bulunarak varlık göstermiş oldukları belirtilmektedir. Viyanalı profesörlerden Rahip W. Schmidt ve kablettarih/tarih öncesi profesörü O. Mengin, Ön Asya ve Nil sahasındaki eski büyük devlet ve medeniyetlerin Orta Asya’dan gelen göçebe fakat teşkilatçı ve asker kavimlerin, yerli, ziraatçı, teşkilatsız ve sulh sever oturak/yerleşik kavimlere tasallut ederek birleşmeleri ve metbuları olan bu çiftçi kavimlere karışıp gitmeleri neticesinde meydana geldiklerini ileri sürdüler. Ayrıca O, Mengin, 1908’de Viyana Antropoloji ve Macar Arkeoloji cemiyetleri mecmualarında neşrettiği yazılarında bilhassa Kuzey Asya ve Kuzey Avrupa’da kablettarihi tetkikla ilgili hafriyatlar esnasında bulunan hayvan kemiklerini tetkik ederek hayvan beslemeyi son paleolitik devirlerde Ural-Altay kavimlerinin Kuzey ve Orta Asya’da geliştirdiklerini ve bunların alıştıkları süvarilik sayesinde dünyaya hâkim olma yoluna gittiklerini, fakat gittikleri yerlerde idareleri altına aldıkları çiftçi kavimler arasında temessül ettikleri/asimile oldukları fikrini ortaya attı. Hatta Eski Mısır tarihi

¹⁰ Günümüzde kuzeybatı Çin’in Kansu, Şanşi, ve Ningsa bölgelerinin bulunduğu yerler.

¹¹ Tesalüp: İki şeyin birbiri üzerine çapraz biçimde gelmesi.

¹² Halita: alaşım, birden çok öğeden oluşmuş karmaşık bir bütün.

mütehassıslarından/uzmanlarından Schebestan'ın, Yukarı Nil'de rastladığı M.Ö. 2000'e ait nomad/göçebe kültürünün ve profesör Czermak'ın Nubie dili ile Türkçe arasında tespit ettiği münasebetin bu tarihten önceleri paleolitik devirlerdeki Ural-Altay nomadlarının istila izleri olabileceğini ileri sürdüler. W. Schmidt'in talebesi olan Prof. W. Koppers de Viyana'da neşretmekte olduğu *Anthropus* mecmuasında ve müstakil eserlerinde bu fikri takviye etti/destekledi. Yani bu zatlar bu güne kadar medeniyetler için bir afet telakki olunan/düşünülen Türk göçebeliliğinin, eski dünyada çiftçi milletlerin kurdukları teşkilatsız medeniyetleri teşkilatlandırarak, onlara siyasi ve askeri kudret vermek suretiyle onların, eserleri bize vasıl olan büyük medeniyetler şeklini almalarına sebep ve amil olduğunu ispat ettiler (Togan, 1972: 13-15).”

Antik Mısır ölü kültü ve gelenekleri de Oğuz Kağan'ın Barkan'a yaptığı seferi ve egemenliği altına almasını destekleyebilecek izler taşımaktadır. Çok tanrılı bir dine sahip olan Antik Mısır'da çakal (ya da köpek) veya çakal başlı insan biçiminde betimlenen Anubis adında bir tanrı vardır. Anubis, Tanrı Osiris'in ölümünden sonra onun vücudunu mumyalamış ve korunmasını üstlenmiştir. Anubis, bu nedenle ölü kültüyle ilgili olarak tüm firavunların ölümden sonra koruyucusu, ölümlerin diğer dünyada yargılanması sırasında yol göstericisi olarak kabul edilmiştir (Şekil 3). Anubis'in çakal mı yoksa köpek mi olduğu konusunda tartışmalar günümüzde de devam etmektedir. Diğer yandan Antik Mısır'ın kudretli firavunları, ölümden sonra korunmaları için, kurt, aslan, kaplan, boğa, kartal gibi güçlü ve korkutucu örnekler dururken küçük kemirgenlerle ve leşle beslenen, besin zincirinin ortalarında yer alan ve zayıf bir hayvan olan çakalı neden seçmiştir? Bunun için verilen yanıt, “*çakallar mezarlıklarda geziyor ve taze ölümleri çıkarıp yiyorlardı ve bu nedenle ölümlerle ilişkilendirildi*” biçimindedir ve bu neden tamamen akla ve dolayısıyla bilime aykırıdır. Zira çakallar sıradan mezarlıklarda geziyor ve sıradan insanların mezarlarını kazıp cesetlerini yiyebiliyor olsalar bile bu durum kudretli firavunların mumyalanmış, değerli sandukalar içine kilitlenmiş, korunaklı, anıtsal mezarların mezar odalarına konulmuş cesetleri için geçerli değildir. Diğer yandan Anubis figürleri sıradan insanların mezarlarında değil firavunların anıt mezarlarında yer almaktadır. Bu nedenlerle, yol gösterici Anubis, Oğuz Kağan'a yol göstermesi için Tanrı tarafından gönderilen erkek kurt olmalıdır. Oğuz Kağan, erkek kurt önderliğinde Barkan'a sefer düzenleyip, egemenliği altına almıştır. Böylece Mısır, Schebestan, Czermak ve W. Koppers'in de belirttiği gibi Türk egemenliğinde teşkilatlı ve kudretli bir devlet haline gelmiştir. Muhtemeldir ki Mısır'ı yönetenler, Oğuz Kağan'ın atadığı yöneticilerin soyundan gelmişler ve sonraki dönemlerde firavun unvanını almışlardır. Atalarının bir erkek kurt önderliğinde geldiğini bilen bu yöneticiler, öldüklerinde de bir kurdun yol göstericiliğinde öbür dünyaya gitmeyi törensel anlamda ve geçmişlerine atıfla tercih etmişlerdir. Ve yine muhtemeldir ki, sonraki dönemlerde Mısırlı sanatçılar ve halk o döneme atıfla anıt mezarlarda kurt figürleri yapmak ve resmetmek istediklerinde kurda nazaran daha çok rastladıkları çakalı ya da köpeği model almış olmalıdır. Ya da durum, Antik Mısır araştırmalarını yürüten Batılı coğrafyacı, arkeolog ve tarihçilerin, daha sonra Tanrı Odin ve Vikinglerin Türklüğü konusunda söz edileceği üzere bir karartma çalışmasıdır. Bu nedenle bulgular, Türk bilim insanlarının da katıldığı tarafsız çalışmalarla yeniden değerlendirilmelidir.

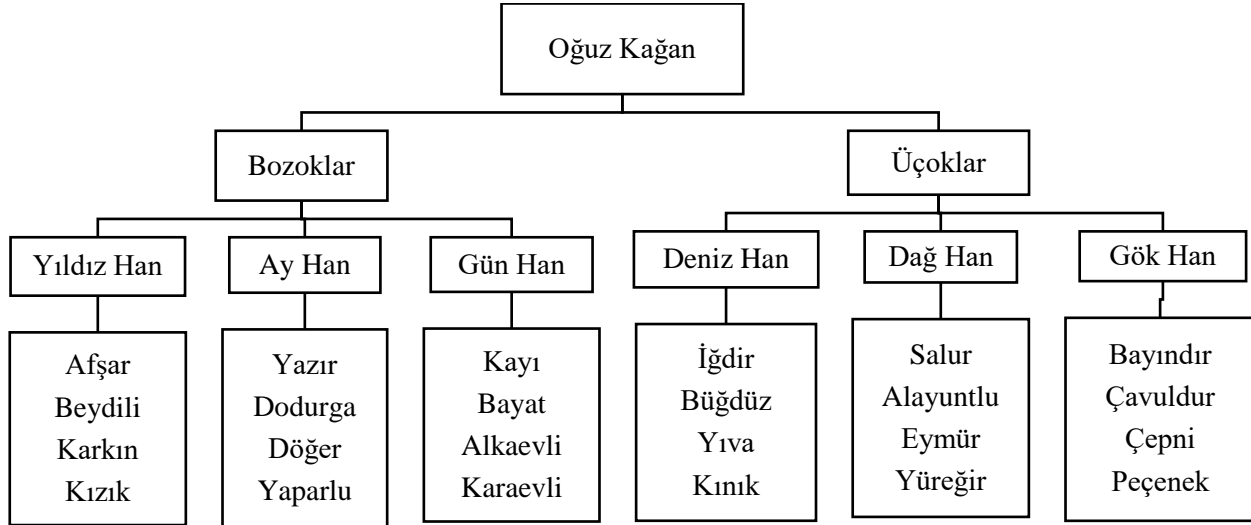

Şekil 3: Tanrı Anubis (Kyanak: <https://www.britannica.com/topic/Anubis>)

4. OĞUZ KAĞAN DESTANI'NDA ETNOGENEZ

Kültürel coğrafi yaklaşım ve yukarıda sorulan sorular ışığında Türk ulusunun var oluş ya da yaradılışı diğer bir ifadeyle etnogenetiği belirlenmelidir. Etnogenes, etnos (ulus) ve genesis (yaratılış) anlamındaki iki Latince kelimenin birleşiminden doğmuştur ve genel olarak bir ulusun yaradılışını/ortaya çıkışını ifade eder. Etnogenetik analiz için öncelikle, Oğuz Kağan Destanı'nın kahramanı olan Oğuz'a bu ismin nasıl verilmiş olduğunu inceleyelim; Oğuz'a bu ismi doğunca dedesi, babası ve annesi mi verdi? Yoksa Oğuz bu ismi, kavmini tehdit eden vahşi hayvanı öldürdükten sonra mı aldı? Her iki hususta da destanda açık bir kayıt bulunmamaktadır. Ancak, Oğuz Kağan, hükümdar olduktan sonra bizzat ad verme durumuna gelmiştir (Ögel, 1971: 327).

Oğuz Kağan, Tengri tarafından kendisine mucizevi bir şekilde bahşedilen hanımlarla evlenmiş ve bu hanımlarından Gün, Ay, Yıldız ve Gök, Dağ, Deniz adında çocukları dünyaya gelmiştir. Bu oğullarından da dörder torunu doğmuş ve bunlar 24 Oğuz boyunu oluşturmuşlardır (Şekil 4).

Şekil 4: Oğuz Kağan'ın çocukları ve 24 boyu (Kaynak: Sümer, 1972: 193).

Tarihin kaynakları arasında milli gelenekleri en iyi yansıtan eserler, daha önce de dile getirildiği gibi, hiç kuşkusuz destanlardır. Çünkü gelenekler, toplumda daima canlı olarak yaşanan ve uygulanan değerlerdir. Bundan dolayı ne zaman yazıya geçerse geçsinler, bu değerler destanlarda önemli bir unsur olarak daima yerlerini korur. Eksik olmasına rağmen Oğuz Kağan Destanı'nda da önemli Türk geleneklerinden bazılarını görmek mümkündür. Oğuz Kağan Destanına göre, bazı Türk devlet geleneklerini ve törenlerini ilk icat edip uygulayan hükümdar, Oğuz Kağan'dır. Oğuz Kağan, "ad, toy ve ülüş verme" gibi en önemli Türk geleneklerini hem ihdas etmiş hem de uygulamış bir Türk hükümdardır (Ögel, 1971: 327). O, dünya fethini yaparken, karşılaştığı güçlükleri çözen ordusunun erlerinden her birine başarılarıyla ilgili aşağıdaki isimleri vermiştir:

"Başka bir zaman Oğuz'un sevdiği atlarından biri karlı dağlara doğru kaçmıştı. Oğuz Kağan'ın erlerinden biri atı yakalamak için arkasından gitti. Bu er bir süre sonra atı yakalamış olarak geri döndü. Fakat hem erin hem de atın üzeri kardan bembeyaz idi. Adeta her ikisi de birer kar yığını gibi idi. Oğuz Kağan, başarısından dolayı bu erine de kar yığını anlamına gelen Karluk adını verdi ve onu bu bölgede bıraktı" (Bang ve Rahmeti, 1970: 3-14). Karlı dağlara kaçan at, kanaatimizce Oğuz Kağan'a itaat etmeyerek, onun önünden kuzeyde uzak ve karlı bir ülkeye kaçmış olan bir Türk topluluğunu temsil etmektedir. Öyle anlaşılıyor ki, Karluk Bey, bu topluluğu yenerek veya ikna ederek, onun Oğuz Kağan'a itaatini sağlamıştır (Ögel, 1971: 327).

"Dünya fethine devam ederken bir gün Oğuz Kağan'ın önüne duvarları altın, pencereleri gümüş, çatısı demir ve kapısı kilitli bir ev çıkmıştı. Oğuz Kağan, evi açmak için vakit kaybetmek istemedi. Bu iş için erlerinden Tömürdü Kağul'u görevlendirdi. Ona "sen burada kal ve evi aç" dedi. Böylece bu erin adı "Kalaç" oldu". Destanı tespit eden ozanın tarif ettiği bu ev, öyle anlaşılıyor ki, surlarla çevrili (müstahkem) bir şehir veya kaledir. Başka bir deyişle bu ev, müstahkem bir şehri veya kaleyi temsil etmektedir. Oğuz Kağan, kendisine vakit kaybettirmemesi ve yolundan alıkoymaması için bu yerin fethi görevini kale kuşatmalarında uzman olan Kalaç Beye vermiştir. O, kabilesiyle burada kalarak, bu şehir veya kaleyi açmış, yani fethetmiştir (Ögel, 1971: 328).

Yaptığı birçok akın ve savaştan sonra Oğuz Kağanın eline taşınamayacak kadar çok ganimet geçmişti. “...Erlerinden Barmaklığ Çosun Bilig kağını yaptı. Cansız eşyalar kağnilara yükletildi. Çekmesi için de kağnilara öküzler koşuldu. Kağnilar yürüyünce “kanga kanga” diye sesler çıkarıyordu. Oğuz Kağan “kanga kanga ile cansız canlı yürüsün; senin adın Kangalug olsun” dedi. Böylece Kangalug’u o bölgeye bey tayin ederek yoluna devam etti” (Bang ve Rahmeti, 1970: 3-14). Görüldüğü gibi, Oğuz Kağan dünya fethini yaparken bazı güçlüklerle karşılaşmıştır. Bu güçlükler onu hedefine yürümekten hiçbir şekilde alıkoyamamıştır. Zira onun ordusunda bir takım uzman kişiler bulunmaktadır. O, bu uzman kişiler vasıtasıyla karşılaştığı bütün güçlükleri birer birer bertaraf etmiştir. Türk âdeti gereğince de onlara başarılarıyla ilgili birer isim vermiştir. Böylece, Kıpçak, Karluk, Kanglı ve Kalaç (Halaç) Türkleri, Oğuz Kağanın isim verdiği beylerden türemiştir. Oğuz Kağan Destanı’nda, Kıpçak, Karluk, Kanglı ve Kalaç gibi büyük Türk topluluklarının tarih sahnesine çıkışları ve bu adlarla anılışları, Türklerde ad verme geleneği ile izah edilmiştir. Bu, uydurma ve tamamen hayal mahsulü bir yorum değildir, aksine tarihi bir temele dayanmaktadır. Örneğin, Bumin Kağan 552 yılında Göktürk Devleti’ni kurunca, “Yabgu” unvanı ile devletin batı bölgelerini kardeşi İstemi’ye bırakmıştır. Ayrıca onun emrine de 10 bey vermiştir. İşte bu 10 beyden de on boy türemiştir. Batı Türklüğünü oluşturan bu on boy ‘On-ok (On Boy)’ adı ile anılmıştır. On boydan biri olan Türgişler, VIII. yüzyılda diğer dokuz boy üzerinde hâkimiyet kurarak, Batı Türkistan’da bağımsız bir devlet kurmuşlardır (Ögel, 1971: 328).

Oğuz Kağan’ın yendiği Urum Kağan ve Uruz Bey ile ad verdiği “Saklap, Slav (Rus, Sırp, Ukraynalı, Beyaz Rus, Leh, Hırvat, Çek, Slovak vb.) ve Fin kavimlerinin cediti olarak kaydedilir (Özarslan, 1998: 432-433).” Destana göre bu denli kuzeye ve kuzeybatıya ilerleyen Oğuz Kağan’ın Güney, Batı, Kuzeybatı Avrupa ve Anadolu’yu Roma İmparatoru olan Urum Kağan (kökü Roma olan ve dönüşerek Rumi, Urum, Rum biçimini alan ad daha sonra Anadolu’ya atfedilecektir)’in yenilerek savaştan kaçmasıyla egemenliği altına aldığı da kesin görülmektedir. Ya da adı geçen Avrupa kesimi ve buralarda yaşayan Cermenler (Almanlar, Avusturyalılar, İngilizler, Danimarkalılar, Norveçliler, İsveçliler, Flamanlar vb.) önce Urum Kağan’ın ve Uruz Bey’in yenilmesiyle sonrasında ise Saklap’ın Oğuz Kağan’ın egemenliğini kabul etmesiyle bütünüyle Türk egemenliğine girmiştir. Z. V. Togan, aşağıdaki açıklamalarında özellikle hayvancılığa ait Cermen akidelerinin Türklerle temas neticesinde öğrenilmiş olabileceğini belirtmektedir. Bu akidelerin barış ortamından ziyade Türklerin istilaları ve egemenliği altında gerçekleşmiş olma ihtimali ise daha yüksek bir olasılıktır. Togan’ın çeşitli müelliflere dayandırdığı anlatımı şöyledir;

“Cermen kavimlerinin eski akidelerinde/inançlarında ve halkiyatında/halkbiliminde Ural-Altay kavimleri ile çok eski bir temas ve münasebet gösteren unsurlar bulunduğu, daha ilk büyük Cermanist biraderler Jacub ve Wilhelm Grimm tarafından tespit olunmuştu. Keza Hindu-Cermen kavimleri arasına tarihten önceki devirlerde sokulmuş olan Etrüsk kavminin mitolojisinde ve dilinde Türklerle teması gösteren noktaların bulunduğu tespit olunmuştu. Bunu zamanımızın eski diller bilgini Dr. W. Brandenstein’de takviye etti. Hindu-Cermenlerin menşei meselesi ile uğraşan Dr. A. Nehring ve W. Koppers, Asya ve Avrupa’da hayvanların ehlileştirilmesi meseleleriyle uğraşan Dr. Fr. Flor 1936’da neşrettikleri eserlerinde Hindu-Cermenlerin son neolitik dönemde Avrupa ve Asya’nın birleştiği yerlerde yaşamış olduklarına dair nazariyeyi esas edinerek Hindu-Cermenlerin gerek atı, at kültürünü, at kurban etme adetlerini o mıntıkada kendilerine komşu yahut komşularına yakın olan Türklerden öğrenmiş olduklarını ileri sürdüler. Bunların fikrinde Türkler, Türkçe “yılkıçılık” denilen “pferdehirtinkultur”u daha M.Ö 2500’lerde ve belki daha önce iletmiş, Ural kavimleri ise daha önce boynuzlu hayvanları ehlileştirmişlerdi (Togan, 1972: 13-15).”

Cermenlerin pagan kültürleri de Oğuz Kağanı’nın Batı ve Kuzey Avrupa halklarını egemenliği altına aldığı delillerini sunmaktadır. Avrupa’nın bu kesiminde yaşayanlar tarafından bir pagan kültü ve tanrıların tanrısı olarak kabul edilen Viking Tanrısı Odin (Oden, Cermen mitolojisinde Voden, Wodanaz, Anglo-Sakson mitolojisinde Woten Wotan), Asya’dan gelen svaşçı bir kahramandır. İskandinavya ve İzlanda mitolojilerine göre Viking Tanrısı Odin, Asya’dan gelip bütün Avrupa’yı Danimarka adaları ve Jutland’ı geçip İsveç’e yerleşen büyük bir Türkiar (Turkar = Türkler) boyunun önderi olarak tarif edilmesine uygun düşmektedir. Eski İsveççenin de burada Odin ve yoldaşları tarafından yaratıldığı anlatılıyor. Sözü edilen iddialar ve delillerini, XVIII. yüzyılda Güney İsveç’te doğan, Lund Üniversitesi’nde okuyan, 1741’de Lund Akademisi sekreteri, 1742’de tarih profesörü olan, 1748, 1755 ve 1769 yıllarında Lund Üniversitesi rektörlüğünü yürüten ve 1769’da asalet verilerek Lagerbring adını alan Prof. Sven Lagerbring (1707-1787), “İsveççenin Türkçe İle Benzerlikleri, İsveçlilerin Türk Ataları” adlı eserinde sunmaktadır. Lagerbring, İsveç Tarihi alanında modern eleştirel tarih araştırmalarının babası kabul edilmektedir. En önemli eseri, dört ciltlik *İsveç İmparatorluğu Tarihi*’dir (*Svea Rikes Historia*). İsveç Lund Üniversitesi Tarih Enstitüsü’nün ilk tarih profesörüdür ve o nedenle enstitünün logosunda onun bir resmi vardır. Üniversite bahçesinde büstü dikilidir, salonlarında tabloları vardır. Lagerbring’in bu eseri, İsveç ve

Türk tarihinin karanlıkta kalan gerçeklerini aydınlatmaktadır. Lagerbring eserinde İsveçlilerin atalarının Türkler olduğunu İsveç masallarına, efsanelerine ve taşyazıtlara dayandırarak ortaya koymaktadır. Kitapta İsveççeyle Türkçe karşılaştırılarak Türklerin ve İsveçlilerin ortak tarihsel bir köken ve dil ortaklığına sahip olduğu gözler önüne serilmiştir. İsveççe ve Türkçe arasında tespit edilen 200'e yakın ortak kelime de bunun delili olarak takdim edilmiştir. İsveç Tanrısı Odin, "Herwarar Masalı"nda Tirkar (Türkler) ve Asiemaen (Asyalılar, Asyalı adamlar) olarak tanıtılan büyük bir kitlenin önderiydi. Tasvirlerde kurtlarıyla gösterilen Odin'in çok mülkünün bulunduğu "Türkland"dan (Türk ili) İsveç'e yolculuğu masalda ayrıntılarıyla anlatılır, adaletinden ve bilgeliğinden söz edilir. Kurduğu krallıkların başlarına oğullarını geçirdiği anlatılır. Oden'in iki kargası (ya da kuzgunu) ve iki kurdu vardır. Kargalarının isimleri Hugin ile Munin'dir. Hugin "istekli" ya da "düşünce" demektir. Munio, "başkalarını düşünen" ya da "hafıza" anlamına gelir. Munin "ne olduğunu", Hugin "ne olacağını" ifade eder. Böylece Oden'de sembolleşen gerçeği ve düzeni sağlarlar. Bunlar dünya üstünde uçarlar ve Oden'in kulağına gördüklerini fısıldarlar, o nedenle Oden'in her şeyden haberi vardır. Çift boynuzlu/kanatlı bir başlık takan Oden'in iki tane de kurdu vardır. Freke ve Gere (Şekil 5). Freke, "mızrak saplayan", qere ise "obur" demektir. Oden kendine sunulan bütün etleri onlara verir. Kendisi şarabı yeğler (Lagerbring, Gürgün: 2008: 24).

Şekil 5: Tanrı Odin'in farklı tasvirleri

(Kaynak: <http://www.germanicmythology.com/works/DoeplerSrArt.html>)

Odin'in Türk ve İsveçlilerin de Türk soylu olduklarına dair eserde sunulan bir diğer kanıt da İskandinavya'da bulunan Runik yazılardır. Bu yazılar genelde iki kategoride ele alınır. Birinci kategoridekilere, 24 sembolü eski "Oidest Runik" yazı denir. İkinci kategoridekilere, 16 sembolü Viking çağı "Viking Age" runik yazısı denir. Yani iki farklı alfabe ve yazı söz konusudur. Futhark diye de adlandırılan 3500 civarında yazılı kaya vardır. Bunlardan çok azı (yüzde 10) civarında eski kategoriye girmektedir. Viking çağı yazıtları, yani 16 sembolü alfabeyle yazılanlar soldan sağa doğru mükemmel bir şekilde Nordik dilde okunmakta ve bu yazının XVII. yüzyıla kadar İskandinavya'da kullanılmakta olduğu bilinmektedir. En belirgin farklardan biri de eski (24 sembolü) denen yazıların sağdan sola yazılmış olmasıdır. Eskilere Tanrı Oden zamanından kalma büyü yazısı denmektedir. Çünkü bunların İskandinav dillerinde okunması mümkün olmamıştır. İskandinav dillerinde okuma çalışmaları yapılmışsa da kabul görmemiştir. Okunamadığı için bu yazıtlara mistik bir anlam yüklenmiş, bu yazıtların büyü amacıyla yazıldığı düşünülmüştür. Rün kelimesinin İskandinav dilinde esas anlamı da "büyü yazısı" demektir. İskandinavya ve Almanya'da bulunan taşınabilir ev eşyalarının (kap-kacak, tarak, kandil vs.) üzerinde bulunan runik yazılardan bazıları İskandinav dilleri ile okunamayınca Türk runik alfabesiyle başarılı okuma çalışmaları yapılmış, ancak bunların ticaretle buraya geldiği düşünülmüştür. Orhun Yazıtları ilk bulunduğu bilinen dünya yaklaşık 100 yıl bu yazıtların Orta Asya'ya giden Vikingler tarafından yazıldığına inanmış, Thomsen tarafından bu yazıtlar Türkçe okununca ve Vikinglerin Türk olma olasılığı ortaya çıkınca bu sefer her iki yazının birbiriyle ilişkisinin olmadığı ileri sürülmüş ve savunulmuştur. Sözü

edilmesi gereken diğer deliller ise Viking kültüründe de Türk kültüründe olduğu gibi hayat ağacı ve vada taşının yer almasıdır (Lagerbring, Gürgün: 2008: 93-94).

6. OĞUZ KAĞAN DESTANI'NDA SİYASİ COĞRAFYA, YÖNETİM, KUT VE TÖRE

Oğuz Kağan, Türk ulusunun efsanevi atası, Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi'nin simgesi, devlet teşkilatının kurucusu, devlet yönetimin ilk uygulayıcısıdır. **Türklerde**, aile, oba, avul, oymak ve boyların bir araya gelmesiyle budun (ulus) oluşurdu. Devlete 'il' denirdi. Ülke, sağ ve sol olmak üzere ikiye ayrılarak yönetilirdi. Türkler, kağanlarına bu görevin Gök Tanrı tarafından verildiğine inanırlardı. Bu inanca 'kut' denirdi. Bu güç, iktidarı tesis eden güçtü. Kut sahibi Kağan ile İslamiyet'ten sonra Allah'ın mülklerinin kuruyucusu ve kollayıcısı olan Sultanın taşınması gereken özellikler onun otoritesini meşrulaştıran özellikler olarak önem kazanmaktadır. Bu özelliklerden biri Hükümdar ve ailesinin iktidar için sadece onlara bahşedilmiş özel bir kabiliyete ve ilahi bir lütfâ sahip olmasını ifade eden "soyluluk ve asalet" tir. İslam öncesi hakan ailesinin soyunu Aşina sülâlesine bağlaması söz konusu idi. Hükümdar bu özelliği ile ilahi özelliklerin yansımasını aktaran, bir ata ve ilahi bir kahraman soy hukukunun oluşturduğu veraset tarzına göre inşa etmiştir. Kağanın veya sultanın olağanüstü görünen niteliklerinden doğan ve doğuştan sahip olduğuna inanılan özelliklerine dayandırılan karizmatik otoritesi gücünü buradan almaktadır (Beşirli, 2016: 24). Devlet yönetiminde hükümdarların yanında boy beylerinden oluşan ve geniş yetkilere sahip 'toy/kurultay' yer alırdı. Kağan, önemli kararları kurultaya danışarak alırdı. Devlet yönetiminde hiçbir zaman keyfi bir uygulama yapılmaz ve devlet, 'töre' adı verilen kurallara göre uygun olarak idare edilirdi. Töre içtimai ve sosyal hayatı da düzenlerdi.

Destanın sonunda düzenlenen kurultayda Oğuz Kağan'ın iki tarafında Bozoklar ve Üçoklar yer alır. Sosyal yapı ile ilgili olan bu merasimde yapılan uygulamalar şüphesiz Oğuz Kağan'dan sonra kağanlık hakkının kime tanındığı husunda bilgi veren özellikler taşır. Bu duruma göre, yay verip Bozok olarak adlandırdığı büyük oğullarının boyu daha üsttedir ve orduda sağ kolu teşkil ederler. Ok verip de Üçok adı verdiği küçük oğullarının yeri daha altta ve orduda sol kolu teşkil ederler (Şekil 2). Yay padişah gibi hükmeder. Ok yaya tabi bir elçidir. Bu merasimden sonra yurdunu oğullarına üleştiren Oğuz Kağan, yönetimi büyük oğullarına yani Bozoklara devreder (Togan, 1972: 49).

Oğuz Kağan, destanda bütün dünyayı bir Bozkurt'un kılavuzluğunda fethetmiştir. Bozkurt, Oğuz Kağan Destanı'nda yol gösterici olarak öne çıkmaktadır. Türklerin ongunudur. Türk'ün hayat ve savaş gücünü temsil eder. Türk tarihi açısından Türklüğün babası olarak sayılan Oğuz Kağan'ın yaşamında bozkurtun oynadığı rol ise bize Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi'ni hatırlatmaktadır. Nitekim bozkurt, Oğuz Kağan'ın ve çerilerinin önünde Hindistan'dan Roma'ya, Mısır'dan Çin'e kadar çok geniş bir alana egemen olmasının yolunu göstermiştir. Destanda kurdun diğer bir anlamı ise Tanrı'nın Oğuz Kağan'a cihangirlik vermesidir. Zira bozkurtu gönderen Tanrı'dır. Bunu gökten düşen bir ışığın içinden Bozkurt'un çıkmasından anlıyoruz. Türklerin en çok bilinen destanı olan Oğuz Kağan Destanı, Türk Milletinin büyüklük ülküsünün en açık göstergesidir. Tarih boyunca Türklük bu paralelde gelişme göstermiş ve Büyük Kun, Saka, Avrupa Kun, Ak-Kun, Kök-Türk, Uygur, Selçuklu, Çengiz, Timur ve Osmanlı gibi cihangir devletler kurmuşlardır. Demek oluyor ki, tarihin en eski devirlerinden beri Türk Ulusunun cihan devleti gibi büyük bir ülküsü vardır ve bunun alameti farikası/işaretti Bozkurt'tur (<http://turkturantarihi.blogspot.com.tr>).

Destanda; düzenlenen şölenler, toplanan kurultay, yapılan savaşlar, Oğuz Kağan'ın oğullarına yurdunu pay etmesi o devrin kağan, ordu, halk ilişkilerini ve bu unsurlar arasındaki birlikteliği aksettiren sahneleri ihtiva eder. Oğuz Kağan, kendini kağan ilan edeceği zaman toplantı yapar ve şölen verir. Bu şölenle halka emirler gönderir ve halk ona itaat eder. Kırk masa ve kırk sıra yaptırılır ve türlü yemekler yenerek türlü kımız içilir. Toydan sonra Oğuz Kağan halka buyruk verir ve onlara şöyle hitap eder (Özarlan, 1998: 429-432);

"Ben sizlere oldum kağan

Alahim yay ile kalkan,

Nişan olsun bize buyan,

Bozkurt olsun bize uran,

Demir kargı olsun orman,

Av yerinde yürüsün kulan,

Daha deniz daha müren,

Güneş bayrak gök kurikan” (Bang ve Rahmeti, 1974: 3-15)

Oğuz Kağan, bu söyleviyle kendisine bağlı kıldığı halkın ruhuna hakim olarak onlara cihangirlik fikirlerini aşilar. Özellikle son iki mısra Oğuz’un ruhundaki cihanşümül bir devlet kurma ülküsünün veciz bir ifadesidir. O, gök kubbeyi bir çadır, bir yurt; güneşi ise bayrak olarak gösterir. Cihana hakim olma düşüncesini de dört yana yolladığı tebliğlerle açıkça belirtir (Özarlan, 1998: 429-432). Bu bölümde anlatılanların ışığında şu sonuca ulaşmak olasıdır. Türklerde devlet teşkilatı, kağanın elinde bulundurduğu yönetme erki olan kut, ona Tanrı tarafından verilmiştir ve bu gelenek Türklere gönderilen bir peygamberle başlamış olmalıdır. Diğer yandan hem günlük uygulamalarda hem de kurultayda kağanın sağ ve solu hiyerarşik bakımından birbirinden farklıdır ve sağ taraf her zaman sola üstündür. Sağ yönetme ya da yönetecek olanları temsil ederken sol, yönetilenleri ya da tabi olanları temsil eder. Bu kesin uygulama da İlahi ve peygamberi bir uygulamadır ve aynı şekilde Oğuz’un peygamberliğine diğer bir ifadeyle Hz. Zülkarneyn olduğuna delil sayılabilir. Zira, tüm diğer peygamberler ve Hz. Muhammed de sağa sola üstün tutmuştur.

Oğuz Kağan’ın acun beyi olmak için egemenliği altına aldığı farklı uluslara ait etnonimlere de destandan, yukarıda anlatılanların ışığında ve daha önce sözü edildiği gibi ulaşmak mümkün olmaktadır. Bu uluslar, doğuda Çinliler, Mançular, Hintliler, Araplar, Kuzey Afrika halkları, Slavlar (Rus, Ukrayna, Beyaz Rus, Leh, Sırp, Hırvat, Çek, Slovak vb.) ve Cermen kabileleri (Almanlar, Avusturyalılar, İngilizler, Danimarkalılar, Norveçliler, İsveçliler, Flamanlar vb.) olarak sayılabilir (Tanrıku, 2014: 125-155).

7. OĞUZ KAĞAN DESTANI’NDA ASTRAL (UZAY)

Uygurca destanda zikredilen Oğuz Kağan’ın faaliyetleri, hâkimiyet düşüncesi ve ortaya koyduğu töre asırlarca Türk toplumunun zihninde yer bulmuştur. Zira destanda Oğuz Kağan, yaptığı evlilikler sonrası altı erkek çocuk sahibi olmuş ve ölümünden önce hâkimiyet hakkını oğulları arasında paylaşmıştı. Bu durum destanda şu şekilde nakledilir. “*Oğuz çocukları; Kün, Ay ve Yultuz, doğu tarafına sizler gidin –dedi. Kök, Tağ ve Tengiz, sizler de batı tarafına gidin dedi. Kün, Ay ve Yultuz çok av ve çok kuş avladıktan sonra yolda bir altın yay buldular; onu aldılar ve babalarına verdiler. Oğuz Kağan sevindi, güldü, yayı üçe böldü ve; Ey büyük (oğullarım), yay sizlerin olsun; yay gibi okları göğe kadar atın dedi. Kök, Tağ ve Tengiz çok av ve çok kuş avladıktan sonra, yolda üç gümüş ok buldular; aldılar ve babalarına verdiler. Oğuz Kağan sevindi, güldü, okları üçe üleştirdi ve; Ey küçük oğullarım oklar sizlerin olsun. Yay oku attı; sizler de ok gibi olun –dedi Oğuz kağan büyük kurultay topladı. Maiyetini ve halkını çağırttı. Oğuz Kağan sağ yanına Bozok’lar oturdu: sol yanda Üçoklar” oturdu”* (Bang ve Rahmeti. 1936: 31-33).

Yukarıdaki ifadede geçen, Oğuz’un ilk üç oğlunu doğu yönüne göndermesi ve bu oğulların altın yayı bulmaları, destanın doğuyu batıya ve yay’ı ok’a göre üstün gördüğünün de işaretidir. Türk tarihi boyunca Doğu yönü, Batı yönüne göre üstün tutulmuştur. Türk devletlerinde genel olarak, esas halk kitleleri ve devletlerin merkezi doğu tarafında bulunmaktaydı. Yine destanda yay’ın büyük oğullar tarafından bulunması ve hâkimiyet hakkının bunlara verilmesi, Türk tarihi boyunca yay’ın hâkimiyet sembolü olarak kullanılmasına uygun düşmektedir. Uygurca Oğuz Kağan destanından açıkça anlaşıldığı üzere Oğuz Kağan, büyük oğulları olan Kün (Güneş), Ay ve Yultuz (Yıldız)’u diğer üç oğuldan yani Kök (Gök), Tağ (Dağ) ve Tengiz (Deniz)’den üstün tutmuştur. Bu durum cihan hâkimiyeti fikrini benimseyen Oğuz’un astral unsurları (uzay unsurlarını) dünyaya ait görülen unsurlardan üstün tuttuğunu da göstermektedir. Uygurca Oğuz Kağan destanında; önce Oğuz’un varlığı sonra oğullarından Güneş, Ay ve Yıldız’a öncelik verilmesi Gök, Dağ ve Deniz’in daha sonra zikredilmesi Türk kozmogoni anlayışıyla ilişkilendirilebilmiştir. Ercilasun, Oğuz Kağan Destanında Türk kozmogonisine dair deliller bulunduğunu belirtir. Oğuz Kağan destanına göre önce kişi, sonra yıldızlar âlemi, sonra yeryüzü yaratılmıştır (Ercilasun, 2002: 110-111). Bu durum Oğuz Kağan’ın Gök Tanrı inancıyla da bağlantılı gözükmektedir. Nitekim Türk dini tarihi içerisinde Güneş, Ay ve yıldızlar, Gök Tanrı inancı içerisinde ikincil derecede kutsallar olarak var olmuşlardır. Hatta bu durumun önemine uygun olarak ve Maniheizmin eski Türk dinindeki bu astral unsurları canlandırmasıyla birlikte, Uygurlar döneminde Hakanlar, unvanlarında Güneş ve Ay’ı kullanmışlar, Tanrı’dan kut alır olmuşlardı. Bu durum destanda zikredilen Bozokların Güneş, Ay ve yıldızla temsiline de uygun düşmektedir. Türk tarihinde özellikle Hun çağından itibaren tespit ettiğimiz Gök-Tanrı inancının yanında Yer-Su kültürlerinin varlığı destanda Gök, Dağ ve Deniz’in yeryüzüne ait varlıklar olarak kabul edilmesiyle örtüşmekte ve dini hayat içerisinde daha alt değere sahip görünmektedir. Nitekim Ebu-l Gazi Bahadır Han, Oğuz’un vasiyetinde hâkimiyet hakkının kesinlikle ilk üç çocuğa ve nesline bırakıldığını daha net açıklamaktadır. Buna göre Oğuz Kağan vasiyetinde; “*Şimdi ben öldükten*

sonra Kün Han benim tahtıma otursun. Ondan sonra Bozok neslinden her kim kabiliyetli ise, halk onu padişah kılsın. Dünya sona erinceye kadar Bozok'un bir iyisi padişah olsun. Başkaları sağda otursunlar. Üçoklar sol olsunlar, evin sol tarafında otursunlar ve dünya son buluncaya kadar maiyetliğe razı olsunlar, diye söyledi" (Ebulgazi, 1974: 41-42). Reşideddin'in naklinden anladığımızı göre sadece hâkimiyet hakkı değil Oğuzun altı oğlu ve her birinden dörder taneden olan 24 evladı, sonradan birbirleriyle çekişmesinler diye her birinin rütbesi, mesleği, adı ve lakabı kararlaştırılmış, her birinin nişanı ve tamgası olmuştur. Onların evladının her biri kendi yerini bilsinler denmiştir (Togan, 1972: 48).

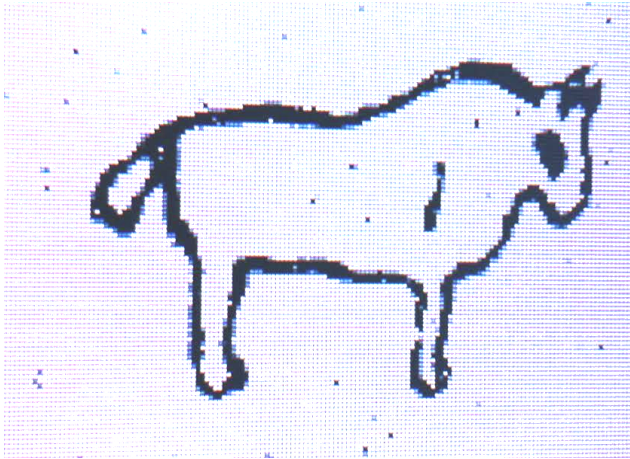
8. OĞUZ KAĞAN DESTANI'NDA HAYVAN VE BİTKİLER

Oğuz Kağan Destanı'nı ayrıntılı bir biçimde analiz edebilmek için destanda adı geçen hayvan ve bitki türlerinin bütünüyle bir abartı ürünü müdür yoksa dönemi ve günümüz hayvan ve bitki türleriyle uyumlu mudur soruları sorulmalı ve yanıtlanmalıdır. Bu sorulara bu bölümde yanıt aranmıştır.

8.1. Hayvanlar

Bang W. ve Rahmeti G. R.'nin Oğuz Kağan Destanı'nda geçen hayvanlar genel olarak bizon (?), öküz, buzağı, kurt, samur ayı, ala doğan ve kuşlar, gergedan, at, katır, tavuk, koyun ve geyiktir.

Bizon: Baş ve son bölümleri eksik olan destan, "...Olsun dediler ve Onun resmi budur." (Bang ve Rahmeti 1972: 3-14), sözleriyle başlamakta ve hemen ardından aşağıdaki çizim verilmektedir. Bu çizime bakıldığında hayvanın açık bir şekilde bufalo, bizon, yak veya boğa tarzı bir sığır türü olduğu anlaşılmaktadır. Sığır, M.Ö. 5000'li yıllarda Batı Sahra'da, yak ise Tibet'te M.Ö. 2500'lü yıllarda evcilleştirilmiş türlerdir. Ancak çizim yaktan ziyade bir bizona benzemektedir. Holosen'de Avrupa, Kafkaslar, Kazakistan'ın kuzeyi ve Rusya'nın güney bölgelerinde geniş yayılış gösteren bizon türü daha çok *Bison bonasus* (Avrupa bizonu)'tur. Çizimin bu türü temsil ediyor olma ihtimali yüksektir (Şekil 6), (Sözen, 2014: 91).

Şekil 6: Destanda yer alan çizim(sol) ve Avrupa bizonu(sağ).

"...O çağda, orada büyük bir orman vardı; birçok dereler ve ırmaklar vardı. Buraya gelen avlar ve burada uçan kuşlar çoktu. Bu ormanın içinde büyük bir gergedan vardı. At sürülerini ve halkı yerd. Büyük ve yaman bir canavardı. Ağır bir eziyetle halkı ezmişti. Oğuz Kağan cesur bir adamdı. Bu gergedanı avlamak istedi. Günlerden bir gün ava çıktı. Kargı, yay, ok, kılıç ve kalkanla ava gitti. Bir geyik ele geçirdi, onu söğüt dalı ile bir ağaca bağladı ve gitti. Sonra sabah oldu. Tan ağarırken yine geldi ve gördü ki; gergedan geyiği almış. Sonra Oğuz Kağan bir ayı tuttu; onu altın kuşağı ile ağaca bağladı, gitti. Yine sabah oldu. Tan ağarırken yine geldi ve gördü ki: gergedan ayıyı da almış. Bu sefer o ağacın dibinde (kendisi) durdu. Gergedan geldi ve başı ile Oğuz'un kalkanına vurdu. Oğuz kargı ile gergedanın başına vurdu ve onu öldürdü. Kılıcı ile başını kesti, aldı gitti.

Tekrar geldiği zaman gördü ki: bir ala doğan gergedanının bağırsaklarını yemektedir. Yay ve okla ala doğanı öldürdü ve başını kesti. Ala doğanın resmi budur (Bang ve Rahmeti, 1970: 3-15):

Şekil 7: Destandaki kuş çizimi (sol), ala doğan (orta) ve akbaba (sağ).

Ala Doğan (*Falco vespertinus*): Ala doğan adıyla bilinen kuş, günümüzde ülkemizde de yaşamaktadır. Bu kuş 30 cm kadar bir boya, 60-78 cm kadar bir kanat açıklığına sahip olan çok hızlı ancak küçük sayılabilecek yırtıcı bir kuştur (Şekil 7, orta). Genel olarak böcekler, küçük kuş ve kertenkele tarzı omurgalıları avlayarak beslenir. Leşçil değildir ve gergedan gibi ölü hayvanların bağırsaklarını yemeye dayalı bir beslenme tarzı yoktur. Ala doğan, Türkler tarafından akbabaya oranla daha iyi tanınır ve müellif anlatılanların ışığında bu yaygın kanıya atıfta bulunmuş olmalıdır. Bununla birlikte, gergedan gibi büyük bir memelinin bağırsaklarını yemesi muhtemel büyük kuş türü olarak akla ilk gelen ise 14 kg ağırlığa ve 3 m kanat açıklığına ulaşabilen bir akbaba (*Cathartidae*) türü olabileceğidir (Şekil 7, sağ), (Sözeen, 2004: 95).

“...Sonra dedi ki: (Gergedan) geyiği yedi, ayıyı yedi. Kargm onu öldürdü, demir olsa (olduğu için). Gergedanı ala doğan yedi, okum onu öldürdü; bakır olsa (olduğu için) dedi, gitti. Gergedanın resmi budur (Bang ve Rahmeti, 1970: 3-14):

Gergedan (*Rhinoceros*): destanda gergedandan, halka eziyet eden, ağaca bağlı geyiği alan, atları ve ayıyı yiyen büyük bir hayvan olarak bahsedilmektedir. Günümüzde Afrika’da *Ceratotherium simum* ve *Diceros bicornis*, Sumatra Adası’nda *Dicerorhinus Sumatrensis*, Java Adası’nda *Rhinoceros sondaicus* ve Hindistan’ın kuzeyinde *Rhinoceros unicornis* (Hint gergedanı) olmak üzere beş gergedan türü yaşamaktadır. Ancak yapılan fosil çalışmalarına göre örneğin sadece Çin’de 60’tan fazla gergedan türü tanımlanmıştır. Bu bilgi Asya’daki gergedan türlerinin jeolojik zamanlarda çok daha yaygın olduğunu göstermektedir (Sözen, 2004: 93). Bu verilere göre destanın hayat sahası olan Asya, Avrupa ve Afrika’da görülmesi muhtemel gergedan türleri *Ceratotherium simum*, *Diceros bicornis* ile *Rhinoceros unicornis*’tir (Şekil 8).

Şekil 8: Destanda yer alan gergedan çizimi (sol) ve Hint gergedanı (sağ).

Destanda yer alan çizim, destansı abartıya uygun olarak, kabaca bir gergedanı andırmasına rağmen gergedanlar otçul hayvanlardır ve etle beslenmezler. Bununla birlikte Oğuz Kağan tarafından öldürülen gergedan, destanı yazıya geçiren müellif tarafından bilineneve korkulan bir hayvan olmalıdır. Gergedan, dönemi itibarıyla geniş yayılım alanları göz önüne alındığında ve günümüzde, insanlar için çok tehlikeli, saldırgan ve oldukça ürkütücü görünüşü olan bir hayvandır.

Destanda adı geçen kurt, ayı, geyik, at, buzağı, koyun, tavuk, öküz, katır gibi hayvanlar, okur tarafından tanınan, görülmesi muhtemel hayvanlar oldukları için bu hayvanlara burada ayrıca yer verilmemiştir.

8.2. Bitkiler

Oğuz Kağan Destanı'nda orman ve ağaç gibi genel adlandırmalar dışında fito coğrafya analizi için kullanılabilecek, destanın yaşanma olasılığının olduğu ya da kaleme alındığı dönemlerle ilgili olarak, söğüt adı dışında başka bir bitki türü adı geçmemektedir. Destanda söğüt adının geçtiği bölüm aşağıdaki gibidir:

“...Günlerden bir gün ava çıktı. Kargı, yay, ok, kılıç ve kalkanla ava gitti. Bir geyik ele geçirdi, onu söğüt dalı ile bir ağaca bağladı ve gitti...” (Bang ve Rahmeti, 1970: 3-15).

Söğüt (*Salix*), tüm kıtalarda geniş yayılım alanı olan, ince, uzun ve narin yapraklara sahip, söğütgiller (*Salicaceae*) familyasından *salix* cinsini oluşturan boylu ağaç veya bodur çalı halinde bulunan, çoğunluğu kışın yaprak dökken, ender olarak da her dem yeşil kalan odunsu bitkilerdir. Söğüt, genellikle nemli topraklara ihtiyaç duyan, dere ve su kenarlarında kendiliğinden ya da dikilerek yetişebilen bir orman ağacı türüdür. Bazı türlerinin uzun, esnek ve dayanıklı dalcıklarına destanda vurgulandığı gibi düğüm atmak da mümkündür.

9. SONUÇ

Türk Kültür Coğrafyasında Oğuz Kağan Destanı adını verdiğimiz bu çalışma, bir destana vücut verme diğer bir söyleyişle bir destanı ete kemiğe büründürme, yaşam verme çalışmasıdır. Çalışmada ileri sürülen tez ve deliller de göstermektedir ki Türklere de peygamber hatta peygamberler gelmiştir. Oğuz Kağan da çok muhtemel olarak Türklere gönderilmiş peygamberlerden biri olan Hz. Zülkarneyn'dir. Ancak ister Hz. Zülkarneyn isterse Alper Tonga olsun, Türklerin atası Oğuz Kağan, acun beyi olmak ve dünyaya nizam vermek için yaşamı boyunca uğraş vermiştir. Bu uğraş Asya'dan Avrupa'ya oradan da Afrika kıtasına uzanmıştır. Bu anlamda üç kıtada hükümlenmiş olan ilk Türk kağanı, Oğuz Kağan omuştur. İla'yı Kelimetullah ve Nizamı Alem davasıyla birlikte devlet yönetimi, ad koyma, toy ve ülüş verme gibi en önemli Türk gelenekleri, sonraki Türk devletlerine Oğuz Kağan'ın bir mirası olarak kalmıştır. Kurulan Türk devletlerinin neredeyse tamamı da bu kurallara göre teşkilatlanmış, Nizamı Alem davasını benimseyerek fetih hareketlerine girişmişlerdir. Bu anlamda destan, “Türk ulusunun sentez, Türk kültürünün mozaik” olmadığı da açık bir göstergesidir. Destan, aynı zamanda Türk ulusunun binlerce yıl öncesine dayanan köklerini ve bu kökten kaynaklanan kültürel zenginliğini de ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- Anderson, J. (2009). “*Understanding Cultural Geography, Places and Traces.*” Simultaneously published in the USA and Canada by Routledge 270 Madison Avenue, New York, NY 10016.
- Balcı, İ. (2006). Müşriklerin Hz. Muhammed'in Peygamberliğine Karşı Çıkmalarında Ehl-i Kitab'ın Rolü, *OMÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 22, s. 148.
- Bang, W., Rahmeti, G.R. (1936). *Oğuz Kağan Destanı*, İÜEF. Türk Dili semineri, İstanbul.
- Bang, W., Rahmeti, G. R. (1970). *Oğuz Kağan Destanı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Beşirli, H. (2016). “Kutadgu Bilig'de Hükümdarlık ve Hükümdarın Meşruiyeti”, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, Cilt 5 Sayı 14, s. 24.
- Cahen, C. (1984). *Osmanlıdan Önce Anadolu'da Türkler*. Tarih Dizisi. İstanbul: E Yayınları.
- Chiehhsien, C. (1971). “On The Romanization of Manchu Names in English Works”. *Bulletin of The Institute of China Border Area Studies*, no. 2. Taipei.
- Çetin, Y. (2014) “Türk Destanlarında Kurdun Yeri” (25 Şubat 2010)28. <http://turkturantarihi.blogspot.com.tr>
- Doğanay, H. (2002) *Coğrafyaya Giriş I. Genel ve Fiziki Coğrafya*. Yy. İstanbul.
- Ebulgazi Bahadır Han, *Şecere-i Terakime*, Haz. Muharrem E. (1974) Tercuman 1001 Temel Eser (33), İstanbul.
- el-Bayâtî, Hasan bin Mahmüd. “Câm-ı Cem-Âyîn”. 24.06.2014. www.hakikat.com/dergi/158
- Ercilasun, A. B. (1991). “Oğuz Kağan Destanı Üzerine Bazı Düşünceler”. *Millî Folklor 11*(Güz): 6-9.
- Göney, S.(1993). *Siyasi Coğrafya*. İstanbul: İst. Üniv. Edb. Fak. Yay. İstanbul.
- Gömeç, S. (2004). “Oguz Kagan'ın Kimliği, Oguzlar ve Oguz Kagan Destanlarz Üzerine Bir İki söz.” *AÜ, DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 22, S. 35, s.123-137.

- Jefferson, M. (1917). Some Considerations on the Geographical Provinces of the United States, *Annual Associated American Geographers*, Vol. 7. s. 3-15.
- Prof. Sven Lagerbring İsveççenin Türkçe İle Benzerlikleri, İsveçlilerin Türk Ataları, Haz. Abdullah Gürgün (2008). Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Melikoff-Sayar, I. (1954). Documents 2. Le Destann D'Umur Pacha (Düsturname-ı Enveri): Texte, Traduction et Notes. Paris: Bibliorheque Byzantine .
- Neşri, M. (1949). *Kitab-ı Cihân-nümâ*. TTK Yayını. Ankara.
- Ögel, B. (1971). *Türk Mitolojisi*. Yy. Ankara.
- Özarlan, M. (1998). *Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı*. Yy. Ankara.
- Sorre, M. (1961). *L'Homme sur La Terre*, Paris.
- Sözen, M.(2014). *Çağdaş Bilimler Işığında Oğuz Kağan Destanı*. Kripto Yay. Ankara.
- Sümer, F. (1972). *Oğuzlar*. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Şeker, M. (2002). *Anadolu 'nun Türk Vatanı Haline Gelmesi*. Türkler VI. Ankara.
- Şeşen, R. (1975). *Onuncu Asırda Türkistan'da Bir İslâm Seyyâhı İbn-i Fazlan Seyahatnâmesi Tercümesi*, İstanbul.
- Tanrıkulu, M. vd. (2014). *Çağdaş Bilimler Işığında Oğuz Kağan Destanı(Oğuz Kağan Destanı'nda Geçen Etnonimler ve Yer Adları)*, Ankara.
- Tümertekin, E. (1972). *İktisadi Coğrafya*. İst. Üniv. Yay. Nu: 1703. İstanbul.
- Togan, Z. V. (1972). *Oğuz Kağan Destanı*. Yy. İstanbul.
- Togan, Z. V. (1981). *Umumi Türk Tarihine Giriş*. Enderun Kitabevi, İstanbul.
- Yetişgin, M. (2007). "Tarih, Coğrafya ve Sosyo-Kültürel Ortamın Türk Kimliğinin Gelişmesine Etkileri", *Akademik İncelemeler*. Cilt: 2 Sayı:1.
- İnternet Kaynakları
- <https://www.britannica.com/topic/Anubis> (06.04.2018).
- <http://www.germanicmythology.com/works/DoeplerSrArt.html> (09.05.2018).
- <http://turkturantarihi.blogspot.com.tr> (10.12.2017).